

Ivan Chorvát (editor)

Jiří Šafr (editor)

Roman Hofreiter

Věra Patočková

Miroslav Paulíček

Milan Zeman

**Volný čas, společnost,
kultura:**

Česko – Slovensko

Praha 2019

klíčová slova: volný čas, sociologie volného času, kulturní spotřeba, vkus, sociální struktura, Česká republika, Slovensko

klíčové slová: voľný čas, sociológia voľného času, kultúrna spotreba, vkus, sociálna štruktúra, Česká republika, Slovensko

Publikácia vznikla v rámci riešenia grantového projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (VEGA) č. 1/0641/15 „Voľný čas a sociálna štruktúra na Slovensku vo vývojovej a komparatívnej perspektíve“.

Odborně posoudili PhDr. Markéta Horpeniaková, Ph.D., PhDr. Eva Laiferová, CSc., a doc. Milan Tuček, prom. mat., CSc.

Vydalo SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), Praha 2019.
Vydání první.

Copyright © Ivan Chorvát, Jiří Šafr za kolektiv, 2019

ISBN 978-80-7419-270-8

Obsah

Úvod	12
IVAN CHORVÁT, JIŘÍ ŠAFR	
KAPITOLA 1	
Máme čas na voľný čas?	17
IVAN CHORVÁT	
O uponáhľanosti (alebo máme voľného času viac či menej?)	22
Ekonomické zmeny	24
Kultúrne zmeny	28
Technologické zmeny	30
Digitalizácia a individualizácia	32
Mladí ľudia a voľný čas	35
KAPITOLA 2	
Východiská porovnávacej štúdie: česká a slovenská spoločnosť	38
IVAN CHORVÁT	
Štrukturálne rozdiely medzi českou a slovenskou spoločnosťou	38
Rozdiely v hodnotách a postojoch po roku 1990	43
Materiálne podmienky a základné ekonomické ukazovatele	46
Rodinné správanie a demografický vývoj	50
Religiozita a deklarované postoje k náboženstvu	54
Dostupnosť kultúry a športu v Česku a na Slovensku – vybrané ukazovatele	56
Cestovanie a dovolenkové správanie Čechov a Slovákov	63

KAPITOLA 3

Volný čas a práce v české a slovenské společnosti

65

VĚRA PATOČKOVÁ

Jak důležitý je volný čas a práce	65
Co je důležité ve volném čase a v práci	74
Máme dostatek volného času?	78
Význam volného času a práce – v čem se lišíme a v čem se podobáme?	89

KAPITOLA 4

Volný čas v Česku a na Slovensku v zrkadle troch desaťročí

90

IVAN CHORVÁT, JIŘÍ ŠAFR

Premeny spôsobov trávenia voľného času od polovice 80. rokov 20. storočia	91
Trendy v návštevnosti kultúrnych a športových podujatí medzi rokmi 2006 a 2015	101
Porovnanie v európskom kontexte	102
Česko-slovenské porovnanie participácie na kultúrnych a športových podujatiach	104
Navštevovanie filmových a divadelných predstavení, pamiatok, múzeí, výstav a galérií	107
Kontakty s priateľmi, príbuznými a spolková činnosť	111
Štruktúra voľnočasových aktivít v Česku a na Slovensku v druhej dekáde 21. storočia	117
Vzájomné súvislosti jednotlivých aktivít	120
Determinanty foriem trávenia voľného času	124
Čím sa vo voľnočasových aktivitách odlišujeme a čo máme spoločné?	128

KAPITOLA 5

Nové formy a trendy v trávení voľného času v Česku a na Slovensku

133

MILAN ZEMAN

Volný čas a informačné a komunikačné technológie	134
Využívanie internetu v českých a slovenských domácnostiach v rokoch 2009–2018	139
Digitálne rozdelenie	142
Nákupné centrá ako nové centrá voľného času	143
Čím sa v nových formách trávenia voľného času odlišujeme a čo máme spoločné?	149

KAPITOLA 6

Sociálne súvislosti športu v súčasnej českej a slovenskej spoločnosti 151

ROMAN HOFREITER

Šport v českej a slovenskej spoločnosti do roku 1989	152
Športovanie po roku 1989	158
Základné porovnanie vývoja aktívneho športovania	159
Triedne rozdiely v športovaní	162
Kto často a pravidelne športuje v českej a slovenskej spoločnosti?	164
Ktoré športy máme radi?	166
Kto sa viac kvôli športu organizuje a kto sa viac chodí na šport pozerať?	170
Čím sa v športe odlišujeme a čo máme spoločné?	173

KAPITOLA 7

Volný čas s médiami a kultúrou 175

MIROSLAV PAULÍČEK, JIŘÍ ŠAFR

Média a volný čas: teoretické zamyšlení	175
Spojování informačních světů	177
Rozdíly mezi soukromým a veřejným	180
Připoutanost k fyzické lokalitě	181
Kulturní spotřeba v Česku a na Slovensku	182
Vybrané kulturně orientované volnočasové aktivity v privátní sféře	183
Čtení knih	184
Sledování filmů doma (na videu, DVD, PC apod.)	187
Obliba televizních pořadů	189
Kulturní participace mimo domov aneb „chození za kulturou“	190
Kulturní spotřeba, vkus a sociální pozice: homologie, individualizace a model kulturního všežroutství	191
Sociální prostor kulturní participace: v čem se (ne)liší česká a slovenská společnost?	198

Záver 203

IVAN CHORVÁT

Summary 211

Literatúra 217

Internetové zdroje	226
--------------------	-----

Použité datové zdroje	228
Přílohy – základní informace o výzkumech a metodologické poznámky	232
JIŘÍ ŠAFR	
1. Datový soubor Volný čas a kultura v ČR a SR (2011/2016)	232
2. Struktura volnočasových aktivit v ČR 2011 a SR 2016	237
3. Použité otázky ve výzkumech TSS 1984, SSVE 1993, Volný čas a kultura ČR 2011, SR 2016	238
Medailonky autorů	240
Jmenný rejstřík / Menný register	242
Věcný rejstřík / Vecný register	244

KAPITOLA 3

Volný čas a práce v české a slovenské společnosti⁶⁷

Věra Patočková

Volný čas je velmi komplexní mnohavrstevný termín, kterému byly v různých dobách a kulturách připisovány různé významy [Bouwer, Leeuwen 2017].⁶⁸ Pozice a význam volného času v jednotlivých kulturách jsou nejčastěji vysvětlovány v jeho kontrastu k pozici a významu práce [Hunnicut 2006]. Proto se v této kapitole budeme věnovat tomu, jak jsou volný čas a také práce pro současné Čechy a Slováky důležité, nejprve porovnáme jejich důležitost s dalšími oblastmi života a poté se zaměříme podrobněji na některé charakteristiky volného času a práce. V závěrečné části kapitoly se podíváme na to, kolik hodin obyvatelé České a Slovenské republiky práci věnují, jak jim práce zasahuje do jejich osobního a rodinného života a zda mají dostatek času na své koníčky.

Jak důležitý je volný čas a práce

S úvahami o významu volného času je možné se setkat již u antických filozofů, zejména u Aristotela, který ovlivnil pohled na volný čas u řady dalších myslitelů, filozofů a jiných vědců po celá staletí. Zatímco antičtí filosofové spojovali volný čas s účastí na politickém životě a s intelektuálním rozjímáním, které bylo pro Aristotela nejvyšší blažeností, a považovali volný čas za dominantní termín, v jiných etapách lidských dějin byl volný čas vnímán jako odpočinek pro obnovu pracovní síly, rekreace, zábava, ale také jako zvrženímhodná zahálka nebo byl spojován s konzumem. Obdobně práce měla jednak zajistit prostředky k přežití a k živobytí, jednak oprostít člověka od lenosti, která byla považována za zdroj všeho zlého, a ochránit ho před pokušením zahálky, nebo mu naopak poskytnout možnost pro rozvinutí schopností a seberealizaci.

⁶⁷ Vznik této kapitoly byl podpořen Programem podpory perspektivních lidských zdrojů – Mzdová podpora postdoktorandů na pracovištích AV ČR.

⁶⁸ Podrobněji k této problematice např. Stanley Parker [1971], Richard Kraus [1990], Alex Sager [2013], Johan Bouwer a Marco Leeuwen [2017] nebo Věra Patočková [2019].

Jaký význam volnému času a práci však připisují sami lidé? Na tuto otázku se mimo jiné snažil najít odpověď v polovině 50. let 20. století Robert Dubin, který začal se svými kolegy zjišťovat, jaký mají lidé hlavní životní zájem (*central life interest*). Vycházel přitom z toho, že člověk v životě zastává v různých prostředích celou řadu rolí, přičemž jedna z nich je pro něj nejvýznamnější [Dubin 1992]. Zvláštní pozornost byla přitom věnována charakteristikám spojeným s prací a volným časem. Anthony James Veal uvádí výsledky výzkumů z druhé poloviny 20. století, podle kterých se „hlavní životní zájem“ manuálních dělníků přesunul od práce k volnému času [Dubin 1963 podle Veal 2012; Moorhouse 1983 podle Veal 2012], zatímco u tzv. bílých límečků k podobnému přesunu nedošlo [Orzack 1963 podle Veal 2012].

Od 80. let 20. století sledují důležitost volného času a práce a některé jejich další charakteristiky výzkumy World Values Survey (WVS) a European Values Study (EVS), které se opakují v pravidelných cyklech. Jak již bylo připomenuto v kapitole 2, od počátku 90. let 20. století se těchto výzkumů účastnilo i tehdejší Československo a později Česká a Slovenská republika. Důležitost volného času a práce je zde sledována pomocí šestipoložkové baterie, která zahrnuje ještě důležitost rodiny; přátel a známých; politiky; náboženství. V rámci evropského výzkumu hodnot bylo dosud realizováno pět vln: první v letech 1981–1984, druhá v letech 1990–1993, třetí v letech 1999–2001, čtvrtá v letech 2008–2010 a zatím poslední, pátá, která začala v roce 2017. Česká a Slovenská republika se zúčastnila druhé, třetí, čtvrté i páté vlny.

Podle Libora Prudkého a Michaely Šmídové [Prudký a kol. 2009] tato šestipoložková baterie kromě toho, že je dlouhodobě využívána v řadě mezinárodních výzkumů a umožňuje jak srovnání mezi jednotlivými společnostmi, tak zachycení proměn hodnotové struktury v čase, má také svou obecnější symbolickou váhu. Hodnota „politika“ zahrnuje symbolické vyjádření váhy veřejné nebo občanské dimenze života; hodnota „náboženství“ nevyjadřuje pouze význam náboženství v životě lidí, ale představuje také váhu „duchovně-transcendentální dimenze života“; hodnota „volného času“ je spojována s tendencí přijetí či odmítnutí orientací na hédonistický přístup k životu. Hodnota „rodina“ je dávana do souvislosti se symbolikou identity, neanomické existence a potřebou zakotvení především prostřednictvím rodiny, hodnota „přátelé a známí“ v podobném duchu zahrnuje i váhu nejbližšího nerodinného sociálního prostředí. Konečně hodnota „práce“ napovídá i o míře aktivity a ochoty realizovat se prostřednictvím pracovních aktivit [Prudký a kol. 2009: 234].

Miroslav Tížik upozorňuje, že tato baterie umožňuje vnímat rovněž důležitost jednotlivých sfér života, které lze umístit na kontinuu od nejsoukro-

mějších sfér života (rodina) po veřejné sféry života (politika) a které se zároveň do určité míry pojí s tradiční společností (rodina, náboženství), moderní společností (práce, politika a částečně volný čas, jako fenomén objevující se spolu se vznikem moderních průmyslových společností) a postmoderní společností (spojenou s postmaterialistickými hodnotami volného času nebo svobodně vytvářených přátelských, nepokrevních vazeb) [Tížik 2009b: 13].

Pro následující analýzy byla využita data z mezinárodního datového souboru European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008 [EVS 2015], který vedle dat z jiných evropských států obsahuje i data pro Českou a Slovenskou republiku za roky 1991, 1999 a 2008, a souboru European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017) [EVS 2019], jež obsahuje data pro Českou a Slovenskou republiku z páté vlny.⁶⁹

Nejprve se podíváme, jak se v České a Slovenské republice po roce 1989 vyvíjel vztah obyvatel k volnému času a práci, jak byly volný čas a práce důležité⁷⁰ pro Čechy a Slováky v letech 1991, 1999, 2008 a také v roce 2017. Respondenti vybírali svou odpověď na škále „velmi důležité“, „dosti důležité“, „příliš důležité“ a „vůbec ne důležité“. Z grafu 3.1 je patrné, že jak v České, tak Slovenské republice mezi lety 1991–2008 důležitost práce klesala, zatímco význam volného času stoupal. Mezi lety 2008 a 2017 se tento trend poněkud změnil, protože stoupl nejen význam volného času, ale rovněž práce.

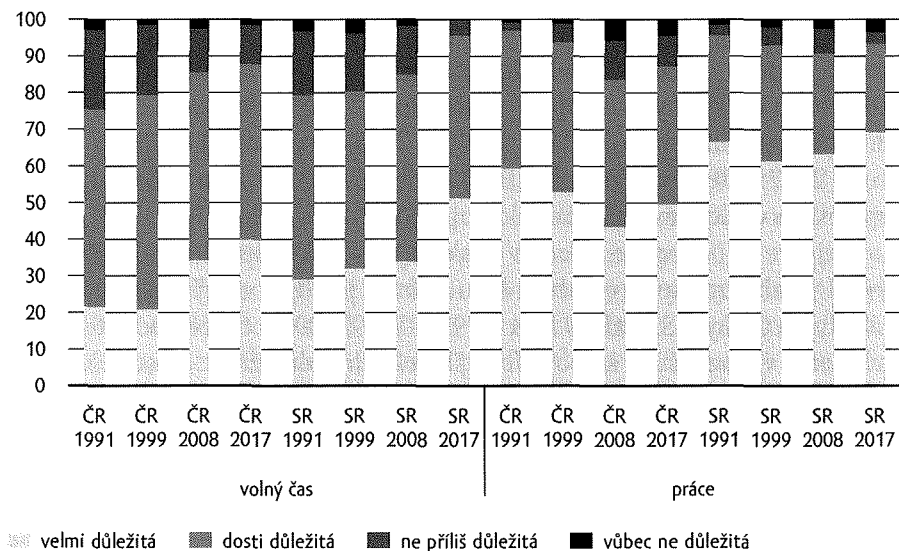
Zatímco v roce 1991 byl volný čas o něco důležitější pro Slováky, v roce 2008 mu Češi i Slováci připisovali stejnou důležitost a velmi podobné bylo i rozložení jednotlivých odpovědí. Zhruba pro polovinu Čechů i Slováků byl volný čas dosti důležitý. V České republice se mezi lety 1999 a 2008 významně zvýšil podíl těch, kteří volný čas považovali za velmi důležitý. V letech 1991 a 1999 byl v ČR volný čas velmi důležitý jen pro pětinu dotázaných, v roce 2008 vzrostl tento podíl na třetinu a Češi tak „dohnali“ Slováky. Na Slovensku se mezi lety 1991 a 2008 zvýšil podíl těch, pro něž je volný čas velmi důležitý, z 29 % na 34 %. Mezi lety 2008 a 2017 význam volného času v obou republikách opět vzrostl, tentokrát však k výraznému nárůstu došlo na Slovensku, kde volný čas označila jako velmi důležitý více než polovina dotázaných, v České republice to bylo 40 %. Celkově podíl těch, pro které byl volný čas (dosti nebo velmi důležitý), stoupl mezi lety 1991–2017 ze 76 % na 88 % v České republice a ze 79 % na 96 % na Slovensku. Naprosto nedůležitý

⁶⁹ Jak upozorňuje Rabušic a Chromková Manea [2018], váhy používané v národních datových souborech se mohou mírně lišit od vah použitých v mezinárodních datových souborech EVS. Proto se údaje založené na těchto datech mohou mírně lišit od údajů zveřejněných v jiných zdrojích.

⁷⁰ Otázka zněla: „Prosím řekněte, pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité: práce; rodina; přátelé a známí; volný čas; politika; náboženství.“

byl volný čas ve sledovaném období jak v České republice, tak na Slovensku pro méně než 4 % dotázaných.

Graf 3.1: Vývoj důležitosti volného času a práce v České a Slovenské republice v letech 1991–2017, procenta

Zdroj: European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008, European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017), vážená data, vlastní výpočet, N = 1 117–2 106.

U práce je trend opačný. Mezi lety 1991–2008 zejména v České republice klesala jednak její důležitost a zároveň se snižoval podíl odpovědí velmi důležitých. Mezi lety 1991 a 2008 poklesl v České republice podíl těch, pro které byla práce velmi důležitá, z 60 % na 43 %. Koresponduje to se zjištěními L. Prudkého a M. Šmídové, kteří se zmiňují o posunu „práce“ v životních žebříčcích české populace, který je spojen „s poklesem významu hodnoty ‚práce‘ jako zdroje sociálních kontaktů a prostoru pro seberealizaci a s jeho posílením podmínek jako zdroje obživy a vytváření podmínek především pro aktivity ve volném čase“ [Prudký a kol. 2009: 236], k obdobným závěrům docházejí také Petr Mareš a Tomáš Katrňák [2010]. Na Slovensku se v letech 1991–2008 podíl těch, kteří práci považovali za velmi důležitou, příliš neměnil a pohyboval se mezi 61–67 %. Celkově podíl těch, kteří práci považovali za (velmi nebo dosti) důležitou, mezi lety 1991–2008 poklesl v České republice z 97 % na 84 % a na Slovensku z 96 % na 91 %. Nicméně se zdá, že ekonomická krize, jež nastala mezi čtvrtou a pátou vlnou EVS, měla vliv i na to, jakou důležitost lidé práci připisují. Sestupný trend se zastavil a jak v České

republiky, tak na Slovensku se v roce 2017 o šest procentních bodů zvýšil podíl těch, pro něž je práce velmi důležitá.

Data nám umožňují sledovat podrobněji, jaký význam práci a volnému času připisují v obou republikách různé věkové skupiny (18–24 let, 25–34, 35–44, 45–54, 55–64 a 65+), a můžeme se také podívat, zda k nárůstu významu volného času v životě obyvatel Slovenské republiky, který odráží data z roku 2017, došlo u všech věkových kategorií nebo jen u některých z nich. Budeme vycházet z dat za roky 2008–2017.

V České republice byl v roce 2008 volný čas nejdůležitější pro nejmladší věkovou skupinu, za velmi důležitý ho označilo 53 % respondentů do 24 let, v ostatních věkových skupinách považovalo volný čas za velmi důležitý nejvýše 38 % dotázaných, nejnižší podíl byl v nejstarší věkové skupině 65 a více let (23 %). Na Slovensku se, pokud jde o volný čas, vydělovala nejstarší věková skupina 65+, v této věkové skupině označilo volný čas za velmi důležitý pouze 19 % respondentů, u ostatních věkových skupin se tento podíl pohyboval v rozmezí 34–41 %. Pro více než jednu třetinu slovenské populace ve věku 65 a více let nebyl volný čas důležitý, mezi jejich českými vrstevníky nepovažovala volný čas za důležitý pouze více než jedna čtvrtina, u ostatních věkových skupin jak v České republice, tak na Slovensku se podíl těch, pro které není volný čas důležitý, pohyboval v rozmezí 10–14 %.

V roce 2017 se již mladí Češi do 24 let od starších věkových skupin neodlišovali, volný čas byl velmi důležitý pro 38–45 % dotázaných ve všech věkových skupinách do 64 let, přičemž ve věkové skupině 55–64 let vzrostl podíl těch, pro které je volný čas velmi důležitý z 27 % v roce 2008 na 38 % v roce 2017. Významnější změny oproti roku 2008 se však neprojeví a volný čas byl celkově (dosti nebo velmi) důležitý pro 90 % české populace do 64 let a zhruba tři čtvrtiny dotázaných ve věku 65 a více let.

Nárůst významu volného času se ve Slovenské republice projevil ve všech věkových skupinách, s výjimkou věkové skupiny 55–64 let. Ve všech věkových skupinách do 54 let volný čas označila za velmi důležitý více než polovina dotázaných. Nejvýraznější však byl na Slovensku nárůst v nejstarší věkové skupině ve věku 65 let a více, ve které se podíl těch, pro něž je volný čas velmi důležitý, zvýšil z 19 % v roce 2008 na 47 % v roce 2017. Podíl těch, pro které není volný čas důležitý, se v roce 2017 na Slovensku ve všech věkových skupinách pohyboval mezi 3–7 %.

Pokud jde o práci, tu považovalo za velmi důležitou v nejmladší věkové skupině do 24 let pouze 24 % (v roce 2008), resp. 32 % (v roce 2017) mladých Čechů a celkově byla práce ve sledovaném období (dosti a velmi) důležitá pro 70 % respondentů této věkové skupiny. Méně důležitá než pro ostatní věkové skupiny byla práce v České republice také pro seniorskou skupinu 65 let

a více, nicméně na rozdíl od mladých důležitost práce v této věkové kategorii mezi lety 2008 a 2017 vzrostla z 64 % na 79 %, přičemž stoupl zejména podíl těch, kteří volili odpověď velmi důležité. Rovněž respondenti ve věkové skupině 55–64 let volili v případě práce v roce 2017 častěji než v roce 2008 odpověď velmi důležité. V České republice byla práce nejdůležitější pro střední věkové skupiny 35–44 let a 45–54 let, více než polovina dotázaných těchto věkových skupin označila práci za velmi důležitou jak v roce 2008, tak v roce 2017. V obou těchto letech celkově práci považovalo za důležitou 90 %–97 % dotázaných ve věku 25–54 let, v roce 2017 i ve věku 55–64 let.

Na Slovensku byla práce velmi důležitá pro 57 % mladých Slováků do 24 let, a to jak v roce 2008 i 2017, celkově byla ve sledovaném období (dosti nebo velmi) důležitá pro více než 93 % mladých do 24 let. Obdobně pro Slovákky z věkových skupin 25–54 byla práce (dosti nebo velmi) důležitá pro 93–97 % z nich. Také na Slovensku byla práce nejdůležitější pro střední věkové skupiny 35–44 let a 45–54 let, nicméně zatímco v České republice považovala práci za velmi důležitou polovina dotázaných těchto věkových skupin, na Slovensku to byly již zhruba tři čtvrtiny. Na Slovensku byla práce jak v roce 2008, tak v roce 2017 nejméně důležitá pro nejstarší věkovou skupinu 65 let a více.

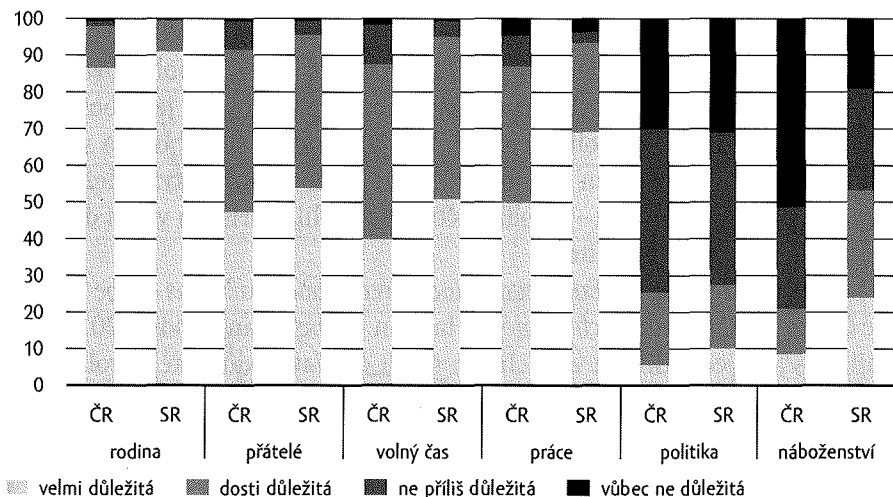
Pokud srovnáme odpovědi studentů z obou republik, mezi českými studenty byla v roce 2008 práce velmi důležitá pouze pro 18 % z nich, zatímco mezi slovenskými studenty byla velmi důležitá pro více než polovinu (52 %). Obdobně na tom byli studenti i v roce 2017. Za velmi důležitou označilo práci 20 % českých studentů a 47 % slovenských studentů. Souvisí to zřejmě s vyšší mírou nezaměstnanosti a dlouhodobé nezaměstnanosti na Slovensku a zejména nezaměstnanosti mladých,⁷¹ ale také s obecně vyšším důrazem na práci na Slovensku.

Za jak důležité považovali obyvatelé z České republiky a Slovenské republiky další sledované oblasti, jak důležitá pro ně vedle volného času a práce byla rodina, přátelé a známí, politika a náboženství? Odpovědi dotázaných z obou republik z roku 2017 shrnuje graf 3.2. V komentáři si stručně přiblížíme vývoj v letech 1991–2017.

---

71 Podle dat Eurostatu míra nezaměstnanosti mezi mladými do 24 let dosahovala v roce 2008 na Slovensku téměř 20 %, zatímco v České republice byla těsně pod hranicí 10 % [Eurostat 2009] a velmi podobná byla situace i v roce 2017 (18,9 % na Slovensku, 8 % v České republice) [Eurostat 2019].

Graf 3.2: Důležitost rodiny, práce, přátel a známých, volného času, politiky a náboženství v České a Slovenské republice v roce 2017, procenta

Zdroj: European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017), vážená data, vlastní výpočet, N = 1 403–1 805.

Nejdůležitější pro Čechy i Slováky zůstává rodina. Jak již bylo uvedeno v kapitole 2, v roce 1991 byla důležitá pro 98 % obyvatel obou republik, přičemž pro naprostou většinu byla velmi důležitá. Tuto pozici si rodina udržela po celé sledované období, s výjimkou určitého propadu v kategorii velmi důležitá v roce 2008, kdy ji takto označily „pouze“ tři čtvrtiny Čechů. V roce 2017 však podíl Čechů, pro které je rodina velmi důležitá, oproti roku 2008 opět vzrostl a rodina byla pro obyvatele obou republik podobně důležitá jako v roce 1991. Ve sledovaném období 1991–2017 nebyla rodina příliš nebo vůbec důležitá pouze pro nejvýše 4 % Čechů a 2 % Slováků.

Významnou roli hrají v životě Čechů a Slováků také přátelé a známí, kteří byli po celé sledované období o něco významnější pro Slováky, přičemž v obou republikách průběžně narůstala jejich důležitost. Rostl zejména podíl těch, kteří označili přátele a známé za velmi důležité, jejich podíl se v České republice mezi lety 1991–2017 více než zdvojnásobil a v obou republikách vzrostl zhruba o 25 procentních bodů. V České republice přátele a známé v roce 2017 za (velmi nebo dosti) důležité označilo 91 %, na Slovensku 96 % populace.

Na opačné straně spektra stojí politika, ta byla v roce 1991 důležitá zhruba pro třetinu populace obou republik a její důležitost klesala, nejnižších hodnot dosáhla v roce 2008. V roce 2017 byla politika velmi důležitá pouze pro 6 % Čechů a 10 % Slováků, zatímco téměř tři čtvrtiny jak Čechů, tak Slováků jí přikládaly jen malou nebo vůbec žádnou důležitost.

V předchozích kapitolách již byla zmínka o tom, že nejvíce se Češi a Slováci liší v tom, jaký význam připisují náboženství. To je pro Čechy ještě méně důležité než politika. V roce 1991 náboženství nebylo vůbec důležité pro 38 % Čechů, v roce 2008 a 2017 již pro více než polovinu a celkově se podíl těch, pro které není náboženství příliš nebo vůbec důležité, pohyboval mezi 73–81 % respondentů z České republiky. Naopak pro Slováky je náboženství mnohem důležitější než politika a podobně jako rodina si zachovává stabilní pozici. V celém sledovaném období 1991–2017 bylo náboženství důležité pro více než polovinu Slováků – přibližně čtvrtina zvolila variantu velmi důležité a dalších 30 % dosti důležité.

Autoři knihy *Atlas of European Values: Trends and Traditions at the Turn of the Century* (*Atlas evropských hodnot*) [Halman, Sieben, van Zundert 2012] sledují, zda je v jednotlivých zemích pro jejich obyvatele důležitější volný čas, nebo práce. Postupují tak, že podíl osob, pro které je velmi nebo dosti důležitý volný čas, odečtou od podílu osob, pro něž je velmi nebo dosti důležitá práce. V publikaci shrnující výsledky 4. vlny, která v České a Slovenské republice proběhla v roce 2008, byla Česká republika uvedena mezi zeměmi, v nichž byl podíl lidí, pro něž je důležitý volný čas, vyšší než podíl těch, pro které je důležitá práce [Halman, Sieben, van Zundert 2012].⁷² Bylo to poprvé, kdy se mezi tyto státy dostala bývalá socialistická země.

Můžeme však z toho usuzovat, že pro Čechy jsou volný čas, případně přátelé a známí skutečně důležitější než práce? Součet odpovědí velmi důležité a dosti důležité byl v roce 2008 v případě „přátel a známých“ a „volného času“ vyšší než součet těchto odpovědí u „práce“. Nicméně práce měla v roce 2008 z těchto tří položek nejvyšší podíl odpovědí velmi důležité.

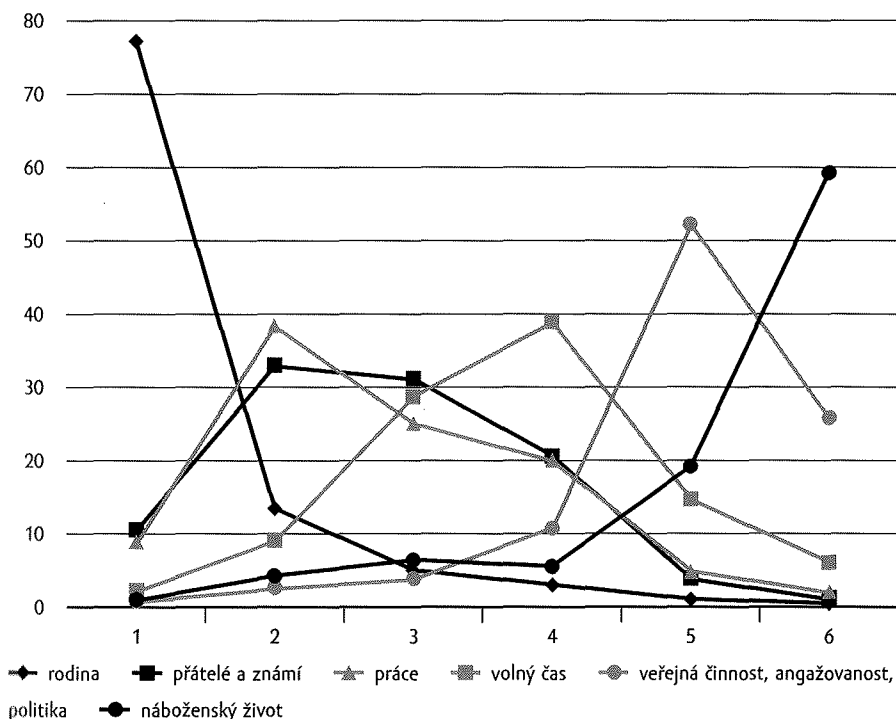
Trochu jiný pohled na tuto otázku nám mohou ukázat data z části výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“,⁷³ který byl realizován v České republice v roce 2004 a ve kterém byla otázka položena poněkud jiným způsobem. Předchozích šest položek v trochu obměněné podobě měli respondenti seřadit podle jejich významu, určovali tedy jejich pořadí.⁷⁴ Výsledky shrnuje graf 3.3.

72 Česká republika se zařadila po bok Velké Británie a Severního Irsku (kde činil rozdíl podílu těch, pro které je důležitý volný čas, a podílu těch, pro něž je důležitá práce, 17 %), Finska (13 %), Irsko (9 %), Nizozemí (7 %), Dánska (6 %), Německa (5 %), Makedonie (3 %), Řecka a Norska (1 %) [Halman, Sieben, van Zundert 2012]. V roce 1990 byly tyto země pouze tři: Velká Británie (8 %), Německo (2 %) a Nizozemí (1 %) [Halman, Sieben, van Zundert 2012].

73 Sběr dat probíhal v rámci pravidelného šetření CVVM „Naše společnost“ v říjnu 2004.

74 Otázka zněla: „Jaký význam pro Vás osobně mají sféry lidského života uvedené na následující kartě? Seřadte je prosím od 1 do 6, kdy 1 znamená nejvýznamnější. a) Přátelé a známí, b) veřejná činnost, angažovanost, politika, c) rodina, d) náboženský život, e) práce, f) volný čas.“

Graf 3.3: Význam rodiny, práce, volného času přátel a známých, volného času, politiky a náboženství v České republice v roce 2004 (pořadí 1.–6.), procenta

Zdroj: Červenka [2005].

Také v tomto šetření byla pro Čechy nejvýznamnější rodina, na první místo ji umístily více než tři čtvrtiny dospělé populace. Jako druhou nejvýznamnější nejčastěji respondenti vybrali práci, na druhé místo ji umístilo 38 % dotázaných. Dalších 33 % respondentů umístilo na druhé místo přátele a známé. Na třetí místo nejčastěji umístili přátele a známé (31 %), dále volný čas (29 %) a práci (25 %). S výrazným odstupem od ostatních byl jako 4. nejčastěji vybírán volný čas (39 %), na 5. místě byla nejčastěji umístěna politika, angažovanost a veřejná činnost (52 %), a na poslední, šesté místo byl nejčastěji řazen náboženský život (59 %).

Pořadí rodiny potvrdilo jednoznačně její významné postavení v hodnotovém systému české populace. Další tři položky – „přátelé a známí“, „volný čas“ a „práce“ – měly v rámci výzkumu EVS 2008 podobnou míru důležitosti a nedůležitosti, ovšem v různém poměru intenzity, tj. lišil se podíl odpovědí „velmi důležité“ a „dosti důležité“ a „ne příliš důležité“ a „vůbec ne důležité“. Výsledky výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované

společnosti“ potvrzují, že intenzita je důležitá. Práce, která byla podle důležitosti bez rozlišení intenzity z těchto tří položek poslední, ale měla z nich největší podíl odpovědí velmi důležité, měla ve výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“, jehož výsledky zobrazuje graf 3.3, nakonec nejvyšší podíl odpovědí pro celkově druhé místo. Je zajímavé si povšimnout, že obě položky „práce“ a „přátelé a známí“ byly ve výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“ velmi podobně hodnoceny. „Volný čas“, který měl ve výzkumu EVS 2008 z těchto tří položek nejnižší podíl mezi odpověďmi velmi důležité, se k položce „práce“ a položce „přátelé a známí“ ve výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“ přiblížil až v případě výběru třetího místa.

Co je důležité ve volném čase a v práci

Jak práce, tak volný čas jsou mnohvrstevné fenomény. Vedle sledování jejich důležitosti se výzkumy EVS zaměřují podrobněji na některé charakteristiky jak volného času, tak práce. Výsledky výzkumu EVS například ukazují, že Češi a Slováci mají trochu odlišný pohled na to, jak volný čas trávit.⁷⁵ Uvádíme výsledky pouze za rok 2008, protože v ostatních vlnách tato otázka nebyla respondentům položena. Dotázaní se vyjadřovali k tomu, jak důležité pro ně je se ve volném čase setkávat s příjemnými lidmi, uvolnit se (relaxovat), dělat si to, co chtějí, nebo se učit něco nového. Také zde svou odpověď volili pro každou položku na škále „velmi důležité“, „docela důležité“, „nepříliš důležité“ a „vůbec ne důležité“.

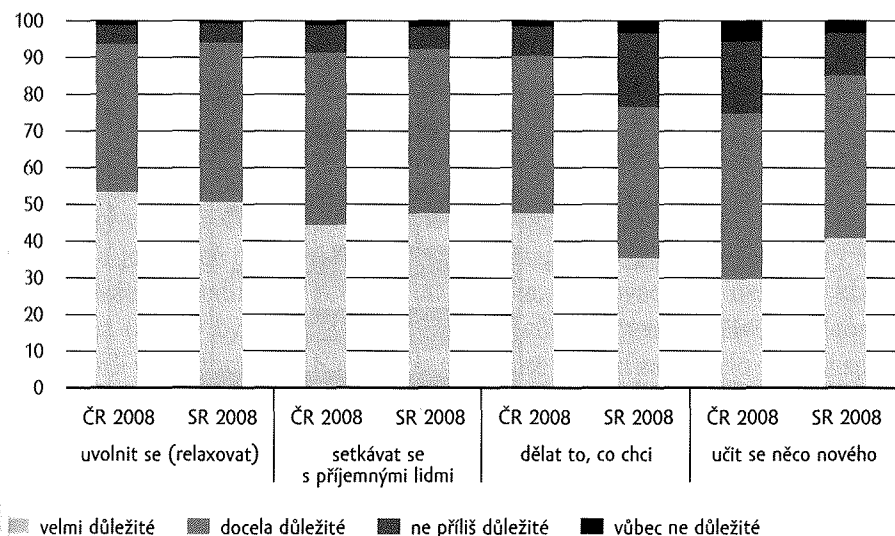
Jak pro Čechy, tak pro Slováky je důležité se ve volném čase uvolnit, relaxovat a setkávat se s příjemnými lidmi. V obou státech tento způsob trávení volného času označilo za velmi nebo dosti důležitý více než 90 % respondentů. V hodnocení dalších dvou možností typicky spojovaných s volným časem – tedy se svobodnou volbou činnosti a učením se něčemu novému – se Češi a Slováci již odlišovali. Zatímco pro Čechy byla důležitější možnost dělat si ve volném čase to, co sami chtějí, Slováci označili za důležitější spojit volný čas s možností učit se něco nového.

V soudobé společnosti je práce spojována hlavně se zaměstnáním, případně se soukromým podnikáním. Empirické studie zaměřující se na práci rozlišují hlavně mezi vnějšími neboli instrumentálními charakteristikami

⁷⁵ Otázka zněla: „Nyní Vám přečtu několik způsobů – podle některých lidí důležitých – jak lze trávit volný čas. U každého z nich mi, prosím, řekněte, jak důležitý je pro Vás osobně. Setkávat se s příjemnými lidmi; uvolnit se (relaxovat); dělat si to, co chci; učit se něco nového.“

Graf 3.4: Jak lze trávit volný čas – názory v České a Slovenské republice v roce 2008, procenta

Zdroj: European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008, vážená data, vlastní výpočet, N = 1 473–1 782.

práce, jako je například příjem, jistota zaměstnání apod., a vnitřními neboli expresivními charakteristikami, jako je zajímavá práce, která přináší člověku pocit uspokojení a naplnění [Halman, Luijckx, van Zundert 2005: 49].

Výzkum EVS se také zaměřuje na to, jaké charakteristiky práce jsou pro dotazované důležité, výčet, který nabízí, zahrnuje jak charakteristiky instrumentální, tak expresivní. V tomto případě se respondenti nevyjadřovali ke každé charakteristice zvlášť, ale vybírali z nabídnutého seznamu ty, jež jsou pro ně důležité.⁷⁶ V grafu 3.5. je uveden podíl těch, kteří příslušnou charakteristiku v rámci výzkumu EVS 2008 nebo 2017 zvolili. V roce 2008 vybírali respondenti ze 17 charakteristik, v roce 2017 byl tento výčet významně zúžen, pouze na šest položek. Konkrétně se jednalo o dlouhou dovolenou; zodpovědnou práci; výhodnou pracovní dobu; dobrý plat; příležitost uplatnit iniciativu a práci, v níž lze něčeho dosáhnout. Je možné, že tato skutečnost ovlivnila i odpovědi respondentů. Zatímco v roce 2017 při tomto omezeném výběru zvolilo všechny nabízené charakteristiky více dotázaných v České republice než na Slovensku, v roce 2008 označilo tyto charakteristiky za důležité více Slováků než Čechů.

⁷⁶ Otázka zněla: „Zde je výčet toho, co lidé považují za důležité ve své práci. Prosím, prohlédněte si seznam a řekněte mi, co z něj Vy osobně považujete za důležité?“

Graf 3.5: Důležité charakteristiky práce – Česká a Slovenská republika v roce 2008 a 2017, procenta

Zdroj: European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008, European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017), vážená data, vlastní výpočet, N = 1 419–1 779.

Stejně jako pro obyvatele ostatních evropských zemí⁷⁷ byl i pro Čechy a Slováky nejdůležitější dobrý plat, v roce 2017 ho vybralo 86 % Slováků a 91 %

⁷⁷ Srovnej Loek Halman, Inge Siebenová a Marga van Zundertová [Loek, Sieben, van Zundert 2012].

Čechů. Velmi důležitá je také výhodná pracovní doba, přičemž mezi lety 2008 a 2017 jak na Slovensku, tak zejména v České republice významně vzrostl podíl těch, kteří tuto položku považovali za důležitou, na Slovensku vzrostl tento podíl z 54 % na dvě třetiny, v České republice ze 47 % na více než tři čtvrtiny. V České republice významně vzrostl i podíl těch, pro které je důležitá dlouhá dovolená. Zatímco položky spojené s vnitřními charakteristikami práce volilo v roce 2008 většinou více Slováků než Čechů, v roce 2017 je vybíralo více Čechů než Slováků.

Velký význam Češi i Slováci připisují rovněž příjemnému pracovnímu kolektivu a je pro ně důležité, aby byla práce zajímavá. Větší důraz, který kladou Slováci na rodinu, se projevil také v tom, že Slováci více než Češi kladli důraz na to, aby byla jejich práce vstřícná vůči rodinnému životu. Naopak Češi kladli větší důraz než Slováci na to, aby se v práci zacházelo s lidmi spravedlivě, aby nemuseli pracovat pod přílišným tlakem, měli možnost setkávat se s lidmi a mohli vykonávat společensky užitečnou práci.

Loek Halman a jeho kolegyně upozorňují, že podle postmaterialistických teorií by vnitřní pracovní motivace měly být nejdůležitější v nejvíce prosperujících zemích, dobrý výdělek/plat a jistota pracovního místa by měly být v těchto zemích méně důležité, zatímco kvality, které se týkají seberozvoje, by měly být více důležité [Halman, Sieben, van Zundert 2012]. Nicméně, jak L. Halman a jeho kolegyně ukazují, výsledky výzkumů EVS tyto předpoklady nepotvrzují [Halman, Sieben, van Zundert 2012].

Vnitřní pracovní motivace v západní Evropě skutečně vzrůstají, nicméně dobrý plat je stále důležitější než zajímavá práce a jistota práce je také vysoce ceněna. Jak uvádějí Halman a jeho kolegyně, spíše se zdá, že práce, která člověka naplňuje, je považována za jakýsi bonus, zatímco dobrý plat a jistota práce poskytují spolehlivý základ. Evropané nechtějí vyměnit dobrý plat za intelektuální výzvu nebo za pocit, že jsou potřební pro společnost. Chtějí obojí, ale pokud by si měli vybrat, dobrý plat a jistota práce bude mít přednost [Halman, Sieben, van Zundert 2012: 51]. Odpovídá to teorii hierarchie potřeb Abrahama Maslova, kde je potřeba sebeaktualizace na nejvyšším stupni a přichází na řadu až tehdy, když jsou více uspokojeny potřeby z nižších stupňů [Halman, Sieben, van Zundert 2012].

Posledním okruhem otázek z výzkumu EVS, kterému budeme věnovat pozornost, jsou otázky, v nichž je sledován souhlas nebo nesouhlas s výroky, které bývají spojovány s pracovní etikou, jako je upřednostňování práce i na úkor volného času, považující práci za povinnost vůči společnosti, tvrzení,

že lidé, kteří nepracují, zleniví, a několik dalších.⁷⁸ Výsledky shrnuje graf 3.6.

Jak Češi, tak Slováci v roce 2008 nejvíce souhlasili s výrokiem, že člověk musí mít práci, aby mohl plně rozvinout své vlohy. Zatímco však s tímto výrokiem celkově souhlasilo 86 % Slováků nejen v roce 2008, ale i v roce 2017, v České republice s ním v roce 2008 celkově souhlasilo 75 % dotázaných, přičemž jejich souhlas ještě klesl na 67 % v roce 2017. V roce 2017 Češi nejvíce souhlasili s výrokiem, že lidé, kteří nepracují, zleniví. S tímto výrokiem souhlasily zhruba tři čtvrtiny Čechů i Slováků. Nejméně Čechů souhlasilo s výrokiem, že práce by měla mít vždy přednost, i když to znamená mít méně volného času. Ve sledovaném období podpora tohoto výroku v České republice ještě poklesla, a to ze 48 % v roce 2008 na 37 % v roce 2017, a naopak vzrostl nesouhlas z 23 % na 35 %. Na Slovensku s tímto výrokiem vyslovilo souhlas 60 % respondentů a nesouhlas se pohyboval okolo 15 %. Češi tedy v roce 2017 ještě více než v roce 2008 kladli důraz na sladění pracovního a osobního života, jehož je volný čas významnou součástí. Slováci nejméně souhlasili s výrokiem, že je ponižující dostávat peníze, aniž by si je člověk musel vydělat. S tímto výrokiem souhlasila zhruba polovina Čechů i Slováků a o něco větší podporu Čechů i Slováků získal názor, že pracovat je povinností vůči společnosti.

Podle výsledků uvedených v *Atlasu evropských hodnot* shrnujících výsledky čtvrté vlny EVS [Halman, Sieben, van Zundert 2012] se, pokud jde o pracovní etiku, Češi nacházeli v roce 2008 pod evropským průměrem a Slováci nad evropským průměrem. L. Halman, I. Siebenová a van M. Zundertová [2012] v této souvislosti poukazují na to, že v rámci Evropy byla v roce 2008 nejnižší pracovní etika ve Velké Británii, ve Švédsku, na Islandu a v Nizozemí – tedy v zemích, které byly známy svou protestantskou pracovní etikou.

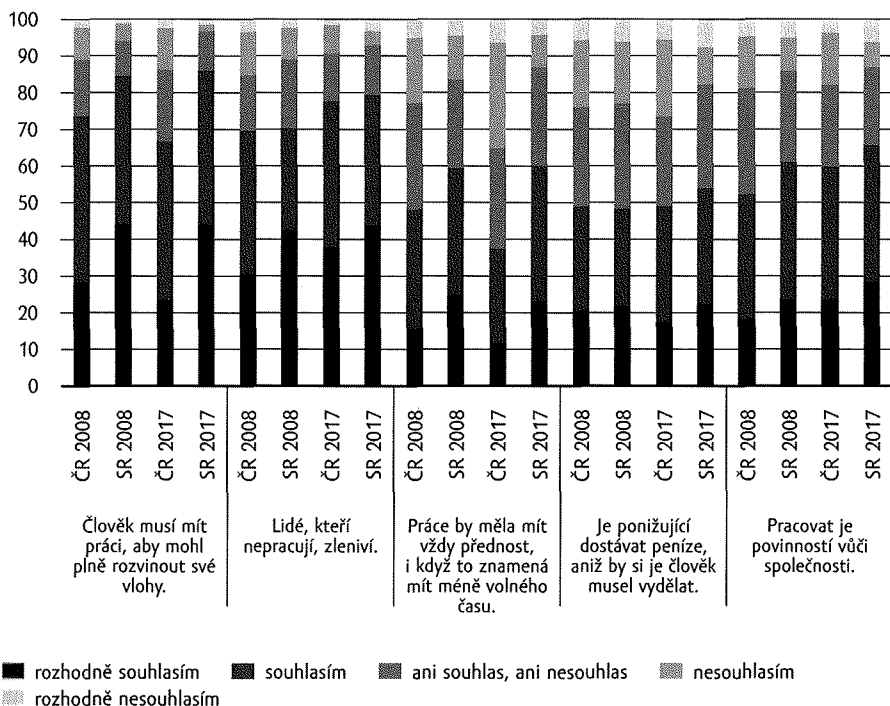
Máme dostatek volného času?

Množství volného času je výrazně ovlivněno tím, kolik času trávíme prací, především tou placenou ve svém zaměstnání, ale i tou neplacenou doma. To, kolik hodin strávíme v práci, závisí do určité míry na zákonné úpravě příslušného státu, která stanovuje rozsah pracovní doby a délku dovolené. Člověk samozřejmě může pracovat přesčas, ale pracovní doba vymezuje, kolik hodin týdně, resp. denně by se měl člověk věnovat práci. Podívejme se nyní ve

---

78 Otázka zněla: „Souhlasíte, nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? Člověk musí mít práci, aby mohl plně rozvinout své vlohy; Je ponižující dostávat peníze, aniž by si je člověk musel vydělat; Lidé, kteří nepracují, zleniví; Pracovat je povinností vůči společnosti; Práce by měla mít vždy přednost, i když to znamená mít méně volného času.“

graf 3.6: Souhlas s výroky spojenými s pracovní etikou v České a Slovenské republice v roce 2008 a 2017, procenta

Zdroj: European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008, European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017), vážená data, vlastní výpočet, N = 1431–1782.

stručnosti, jak upravovala zákonnou délku pracovní doby v Československu a později také v České a Slovenské republice příslušná legislativa.

Před založením Československa byla legální pracovní doba 11 hodin denně, nicméně v mnoha průmyslových odvětvích byla nižší [Linhart, Vítečková 1975]. Přejít na osmihodinovou pracovní dobu se v tehdejší Československu uskutečnil krátce po jeho založení, již v roce 1918. Nicméně je třeba připomenout, že se stále jednalo o šestidenní pracovní týden. V roce 1931 sice ministerstvo sociální péče navrhlo zákon o zkrácení na 40hodinovou pracovní dobu [Štern 1934], ale k další úpravě pracovní doby došlo až v roce 1956. Přesto již ve 30. letech byla skutečná pracovní doba často kratší. Například v roce 1930 Baťa ustanovil pro své zaměstnance pětidenní pracovní týden s 45 hodinami týdně a několik dalších továren zkrátilo svým zaměstnancům pracovní dobu přechodně [Štern 1934]. Zejména v souvislosti s ekonomickou krizí klesla skutečná pracovní doba ve 30. letech 20. století u některých zaměstnavatelů na 40 hodin týdně a někdy i méně [Bitterman

1934]. V roce 1956 byla zkrácena pracovní doba na 46 hodin týdně, přičemž v sobotu měla být minimálně pět hodin. Také zákoník práce z roku 1965 stanovil délku pracovní doby na nejvýše 46 hodin týdně. Na konci 60. let byl postupně zaváděn pětidenní pracovní týden, nejprve byly zaváděny dvě volné soboty v měsíci. V roce 1992, těsně před rozdělením Československa, byla ustanovena pracovní doba v délce nejvýše 43 hodin týdně. Nicméně skutečná pracovní doba byla v 90. letech často vyšší. Na začátku 90. let, která otevřela celou řadu nových možností a kdy řada lidí zakládala své podnikání, registrovali Jana Vítečková a Lumír Gatnar v roce 1990 mezi drobnými podnikateli i více než dvojnásobnou pracovní dobu – 110,2 hodin týdně [Vítečková, Gatnar 1993]. V České republice je v současnosti základní délka pracovní doby stanovena na 40 hodin a na Slovensku nejvýše na 40 hodin týdně.

Jestliže v 60. a 70. letech 20. století byl očekáván pokračující trend ve snižování pracovní doby, v 80. letech se objevily práce, zejména amerických autorů, které poukazují na to, že tato očekávání se nenaplnují, pracovní doba neklesá, ale naopak narůstá nebo zůstává stejná [Hunnicut 1980, 1988 podle Veal 2012]. Značnou pozornost přitáhla k této problematice již uvedená Juliet B. Schorová svou knihou *Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure (Přepřacovaný Američan: neočekávaný pokles volného času)* [Schor 1993].

Ve svém článku z roku 2006 rozlišuje J. Schorová při analýze vývoje pracovní doby v letech 1950–2000 v 18 zemích OECD změny v roční pracovní době na jednoho pracujícího a roční pracovní době pro osobu v „pracovním“ věku, která reflektuje zejména vzrůstající zapojení žen do placené práce. K nejvýznamnějšímu poklesu pracovní doby na jednoho zaměstnance došlo mezi lety 1950–1980 (za všechny sledované země v průměru o 18 %), přičemž v liberálních tržně orientovaných zemích (Austrálie, Kanada, USA, UK, Irsko) se projevil menší pokles pracovní doby než v křesťansko-demokratických nebo sociálnědemokratických zemích. Mezi lety 1980–2000 byl tento pokles podstatně menší, nejvíce poklesla pracovní doba ve státech zařazených mezi křesťansko-demokratické, v Austrálii a Kanadě poklesla o pouhé 1 % a v USA a ve Švédsku se pracovní doba dokonce zvýšila [Schor 2006].

V socialistickém Československu 60. a 80. let byly podmínky pro výkon práce nastaveny odlišně než v tehdejších kapitalistických státech. Jak připomínají Petr Mareš a Tomáš Katrňák, ten, kdo nepracoval, mohl být podle tehdy platných právních norem odsouzen za tzv. příživnictví [Mareš, Katrňák 2010] a na plný úvazek pracovala značná část žen. Kolik hodin se tedy lidé věnovali práci v tomto období v tehdejším Československu?

V průběhu 60.–80. let byla realizována celkem tři šetření o využití času československé populace, a to na přelomu let 1960/1961, v roce 1967 a na přelomu let 1979/1980. Jak upozorňují autoři, kteří pracovali se základními datovými

soubory, šetření nebyla úplně shodná, nicméně umožňují vytvořit si základní představu o rozsahu pracovní doby a volného času československých mužů a žen a o změnách struktury časového fondu československé populace v tomto období [srovnej např. Vítečková 1985; Pácl 1982]. Data jsou dostupná, v souladu s tehdejší ideologií, v členění pro dělníky, zaměstnance a družstevníky.

Tabulka 3.1: Vývoj týdenní délky práce v ČSSR v hlavním zaměstnání u ekonomicky aktivních v letech 1961–1980, průměrný týden, údaje v hodinách a desetinách

Rok	Muži			Ženy		
	Dělníci	Zaměstnanci	Družstevníci	Dělnice	Zaměstnankyně	Družstevnice
1961	48,0	48,4	56,9	42,8	42,4	40,4
1967	47,6	46,0	54,4	40,0	42,8	39,4
1980	43,4	41,4	48,1	38,3	37,0	39,0

Zdroj: Šetření o využití času ÚKLKS 1961, FSÚ 1967 a FSÚ 1980 podle Vítečková [1985].

Mezi lety 1961–1967 ani v jedné ze sledovaných skupin k výraznější změně v časové struktuře nedošlo. Pokud srovnáme údaje za rok 1961 a 1980, u všech skupin ekonomicky aktivních klesla délka pracovní doby (viz tabulku 3.1). Výraznější byl tento pokles u mužů než u žen, zejména u mužů pracujících v družstvech. Naopak u žen družstevnic se projevil nejmenší pokles pracovní doby. Je však také třeba připomenout, že na konci 60. let byl zkrácen pracovní týden z šestidenního na pětidenní.

Tabulka 3.2: Vývoj týdenního objemu volného času v ČSSR pro ekonomicky aktivní v letech 1961–1980, průměrný týden, údaje v hodinách a desetinách

Rok	Muži			Ženy		
	Dělníci	Zaměstnanci	Družstevníci	Dělnice	Zaměstnankyně	Družstevnice
1961	33,6	36,0	28,1	18,8	21,5	16,5
1967	31,2	34,6	23,4	20,6	23,4	15,3
1980	33,1	35,7	28,1	23,1	26,6	19,1

Zdroj: Šetření o využití času ÚKLKS 1961, FSÚ 1967 a FSÚ 1980 podle Vítečková [1985].

Pokud jde o změny v množství volného času, vývoj mezi lety 1961–1980 shrnuje tabulka 3.2. Jak je patrné, došlo mezi lety 1961–1980 ke zvýšení volného času zejména u žen. U mužů množství volného času stagnovalo. Přesto však měly ženy na začátku 80. let volného času stále ještě zhruba o 10 hodin týdně méně než muži, pokud jde o jednotlivé kategorie.

Srovnáme-li pokles pracovní doby u mužů, který se projevil mezi lety 1961 a 1980, se stagnací množství volného času v tomto období, docházíme k závěru, že hodiny, o které se snížila pracovní doba, nebyly využity ve prospěch rozšíření časového fondu volného času. To ukazuje, že zkrácení pracovní doby ještě nemusí automaticky znamenat prodloužení délky volného času.

Vytvořit si představu o tom, jak využili lidé čas, který získali přechodem na pětidenní pracovní týden, umožňují výsledky výzkumu veřejného mínění, jenž byl realizován v roce 1970. Přestože přechod na pětidenní pracovní týden s sebou přinesl i určité komplikace ve službách a dopravě, většina občanů přechod na pětidenní pracovní týden uvítala, 48 % respondentů ho považovalo za velmi dobrou věc, 34 % za dobrou věc, 13 % za dobrou i špatnou a pouhá 2 % za špatnou⁷⁹ [Názory 1970].

Na otázku, co jim přináší nově nabytý volný čas, odpovědělo 80 % dotázaných. Podle jejich odpovědí byl tento čas využíván na práce v domácnosti (úklid, praní apod. 19 %), poskytoval více volna, které je možné použít na soukromý nebo společenský život, zábavu, sledování televize nebo péči o sebe (15 %), více času na rodinu a děti (12 %), odpočinek (11 %), rekreaci, turistiku a cestování (7 %), různé práce (stavba domku, zahrada, chata, melouch apod. – 5 %), více času na záliby a koníčky (3 %), kulturu, sebevzdělávání a sport (3 %), nebo je sobota využívána na různé práce, aby mohla být volná neděle (2 %) [Názory 1970].

Nějakou nevýhodu spojenou s přechodem na pětidenní pracovní týden uvedlo 30 % respondentů. Nevýhody byly spatřovány zejména v nižším výdělku (8 %), v nemožnosti si nic zařídit a obstarat, protože sobota je „mrtvý den“ (4 %), s jinými obtížemi s nákupem zboží (fronty, výběr a kvalita zboží apod.) (3 %), respondenti si stěžovali na služby (3 %), uzavření potravinářských prodejen (2 %) i prodejen s nepotravinářským zbožím (2 %), nutnost často v sobotu pracovat (2 %), a dokonce 1 % v této souvislosti uvedlo, že volný čas jim nestačí⁸⁰ [Názory 1970].

Delší souvislá časová řada, která by umožnila sledovat vývoj objemu volného času a pracovní doby v Československu a následně v České a Slovenské republice od 80. let dále do současnosti, není bohužel k dispozici. Šetření European Working Conditions Survey (zkráceně EWCS) dlouhodobě sleduje vývoj pracovních podmínek v Evropě a od roku 2000 vždy v pětiletých časových intervalech mapuje také situaci v České a Slovenské republice. Šetření EWCS se zaměřuje na osoby starší 15 let, jež ve sledovaném týdnu odpracovaly alespoň

⁷⁹ Otázka zněla: „Myslíte si, že pětidenní pracovní týden je věc velmi dobrá, dobrá, dobrá i špatná, špatná nebo velmi špatná?“ Odpověď „nevím“ zvolila 4 %, odpověď „velmi špatná“ 0 % respondentů [Názory 1970].

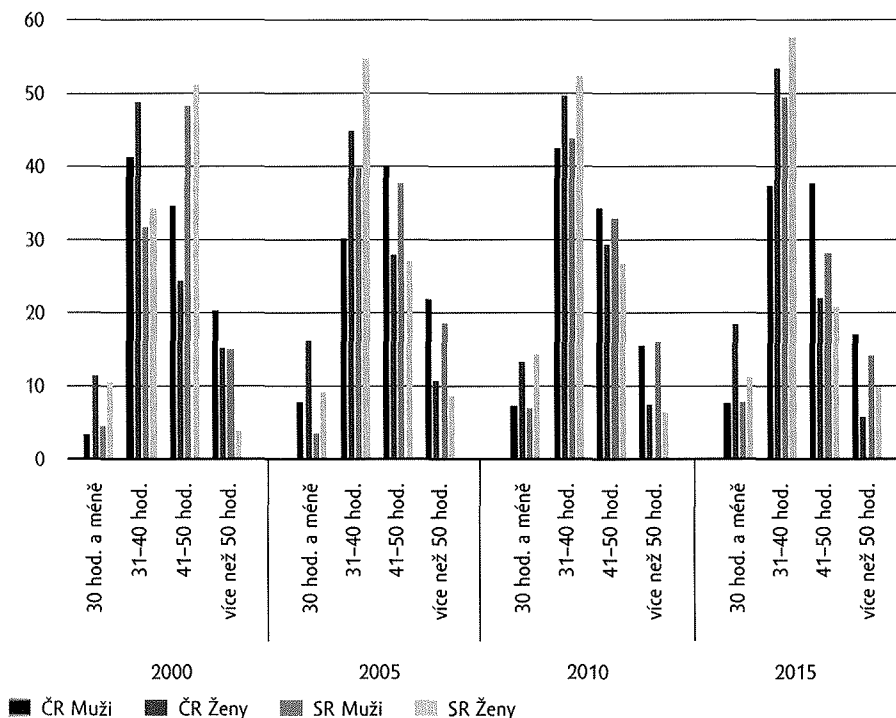
⁸⁰ 5 % respondentů uvedlo jinou odpověď [Názory 1970].

jednu hodinu. Do šetření nejsou proto zahrnuti například studenti, kteří se věnují pouze studiu, nebo důchodci, kteří si již nepřivydělávají. Následující informace, jež budou založeny na datech z šetření EWCS, tedy nevypovídají o celé populaci, ale o ženách a mužích z České a Slovenské republiky, kteří pracují.

V rámci tohoto šetření je mimo jiné pokládána otázka, kolik hodin týdně člověk obvykle pracuje ve svém hlavním placeném zaměstnání.⁸¹ Graf 3.7. představuje množství odpracovaných hodin v hlavním zaměstnání, a to odděleně pro muže a ženy v České a Slovenské republice. Výsledky byly rozděleny do čtyř kategorií podle délky odpracované doby: do první skupiny byli zařazeni ti, kteří obvykle pracují 30 a méně hodin týdně, do druhé ti, kteří pracují 31–40 hodin týdně, do třetí pracující 41–50 hodin týdně a do čtvrté ti, kteří obvykle pracují více než 50 hodin týdně.

Graf 3.7: Kolik hodin týdně obvykle pracujete ve svém hlavním zaměstnání, Česká a Slovenská republika v letech 2000–2015, procenta

Ždroj: European Working Conditions Survey Integrated Data File, 1991–2015, vážená data, vlastní výpočty, N (pro ČR a SR muži a ženy samostatně) = 428–583.

⁸¹ Otázka zněla: „Kolik hodin týdně obvykle pracujete ve svém hlavním placeném zaměstnání?“ Údaj byl uváděn v celých hodinách.

Ve všech sledovaných letech pracovala v České republice většina mužů více než 40 hodin týdně, v roce 2005 tento podíl dosáhl 62 %, přičemž 22 % mužů pracovalo více než 50 hodin týdně. Také na Slovensku pracovalo v letech 2000 a 2005 přes 50 % mužů více než 40 hodin týdně, ale jejich podíl klesl v roce 2015 na 42 %. Podle dat EWCS pracovali ve svém hlavním zaměstnání ve sledovaných letech čeští muži v průměru 42,85–44,64 hodin a slovenští muži 41,97–44,99 hodin týdně.

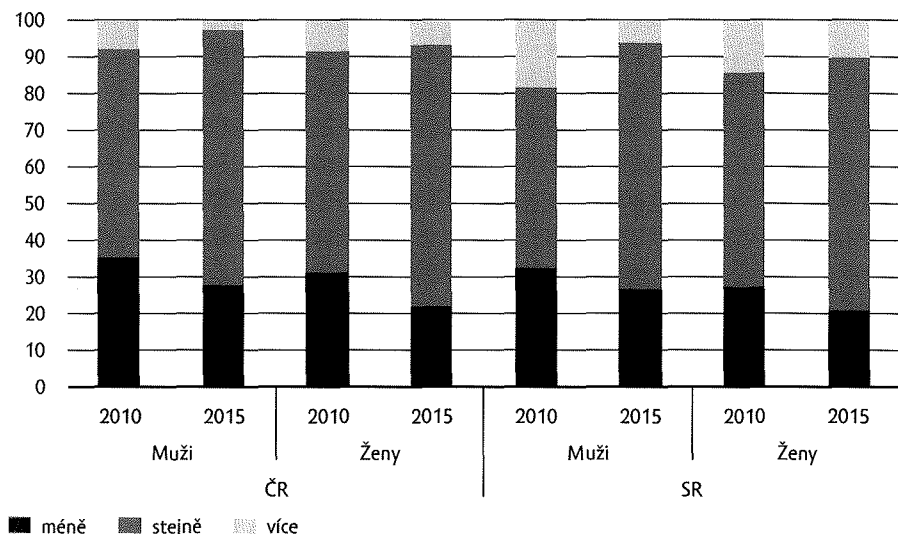
Většina žen pracovala ve sledovaném období jak v České republice, tak na Slovensku 40 hodin týdně nebo méně, s výjimkou pracovního vytížení slovenských žen v roce 2000, kdy více než polovina z nich trávila v zaměstnání 41–50 hodin týdně. Mezi lety 2000–2015 v České republice o něco vzrostl počet žen, které pracují na nižší úvazek nebo tráví podnikáním do 30 hodin týdně, na Slovensku se podíl žen pracujících na zkrácený úvazek příliš nezměnil. Podíl žen, jež tráví v práci více než 50 hodin týdně, v Čechách mírně poklesl, naopak na Slovensku mírně vzrostl. Obecně však ženy jak v Čechách, tak na Slovensku trávily v práci v roce 2015 o něco méně času než v roce 2000. Podle dat EWCS pracovaly ve svém hlavním zaměstnání ve sledovaných letech Češky v průměru 37,5–40,68 hodin a Slovenky 39,34–40,67 hodin týdně.

Kromě dotazu na aktuální výši počtu hodin, které lidé věnují práci ve svém hlavním zaměstnání, byla v roce 2010 a 2015 položena také otázka, kolik hodin v týdnu by lidé chtěli pracovat, pokud by si mohli svobodně vybrat svou pracovní dobu a přitom brali ohled na potřebný výdělek na živobytí.⁸² Dotázaní udávali počet hodin a na základě srovnání s jejich aktuální pracovní dobou jsme je rozdělili do tří skupin: a) na ty, kteří by chtěli pracovat méně, b) na ty, kteří by chtěli pracovat stejnou dobu, jako pracují, a c) na ty, kteří by chtěli pracovat více. To, jak jsou Češi a Slováci spokojeni se svou pracovní dobou, pokud budou brát zároveň ohled na potřebný výdělek, shrnuje graf 3.8.

Jak v České republice, tak na Slovensku by chtěla většina dospělé populace pracovat stejnou dobu, jako aktuálně pracuje. V roce 2015 byl podíl spokojených s délkou své pracovní doby významně vyšší než v roce 2010, zatímco v roce 2010 chtěla pracovat stejnou dobu polovina až tři pětiny respondentů, o pět let později to již byly více než dvě třetiny. Méně chtěla pracovat v roce 2010 zhruba třetina a v roce 2015 zhruba čtvrtina. Muži projevíli o to, aby mohli v práci trávit méně času, o něco větší zájem než ženy. Více

82 Respondenti odpovídali na otázku: „Pokud byste si mohl/a svobodně vybrat svou pracovní dobu a přitom bral/a ohled na potřebný výdělek na živobytí: kolik hodin týdně byste v současné době rád/a pracoval/a?“

Graf 3.8: Kolik hodin týdně byste chtěli pracovat s ohledem na potřebný výdělek na živobytí, Česká a Slovenská republika – muži a ženy, 2010 a 2015, procenta

Zdroj: European Working Conditions Survey Integrated Data File, 1991–2015, vážená data, vlastní výpočty, N = 392–512.

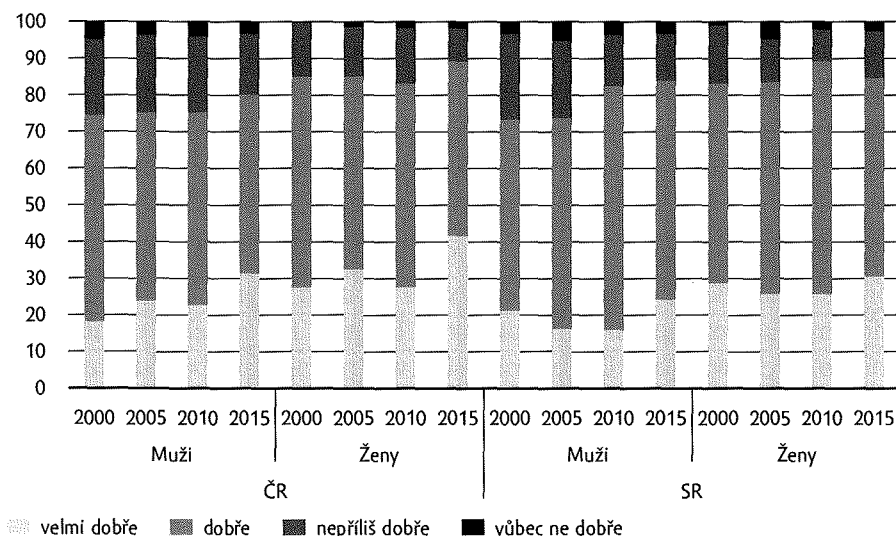
chtělo v roce 2010 v České republice pracovat necelých 9 % žen i mužů, na Slovensku 15 % žen a 19 % mužů. Tento podíl ještě poklesl v roce 2015, kdy projevíli zájem trávit více času v práci pouze 7 % žen a 3 % mužů z České republiky a 11 % žen a 7 % mužů na Slovensku. Je však otázkou, jak by respondenti na tuto otázku odpovídali, pokud by zároveň nemuseli brát ohled na to, aby si zajistili dostatek prostředků na živobytí.

A kolik mají Češi a Slováci volného času? Tento údaj bohužel šetření European Working Condition Survey nenabízí.⁸³ Můžeme se však podívat, jak jde podle názoru lidí jejich pracovní doba dohromady s rodinou nebo společenskými závazky⁸⁴ nebo jak často se jim stává, že musí ve svém volném čase pracovat. Při odpovědi na otázku týkající se souladu pracovní doby a rodinného a společenského života byla na výběr jedna z variant – „velmi dobře“, „dobře“, „nepříliš dobře“ a „vůbec ne dobře“. Rozložení odpovědí na tuto otázku shrnuje graf 3.9.

⁸³ Podle výzkumu „Proměny české společnosti“, který se však zabýval pouze situací v České republice, měly české ženy k dispozici cca 4,33 až 6 hodin a muži 5–6,66 hodin volného času denně v závislosti na délce pracovní doby a typu domácnosti [SOÚ 2016].

⁸⁴ Respondenti odpovídali na otázku: „Obecně vzato, jak jde Vaše pracovní doba dohromady s rodinou nebo společenskými závazky mimo práci?“

Graf 3.9: Jak jde pracovní doba dohromady s rodinou nebo společenskými závazky mimo práci, Česká a Slovenská republika – muži a ženy, 2000–2015, procenta

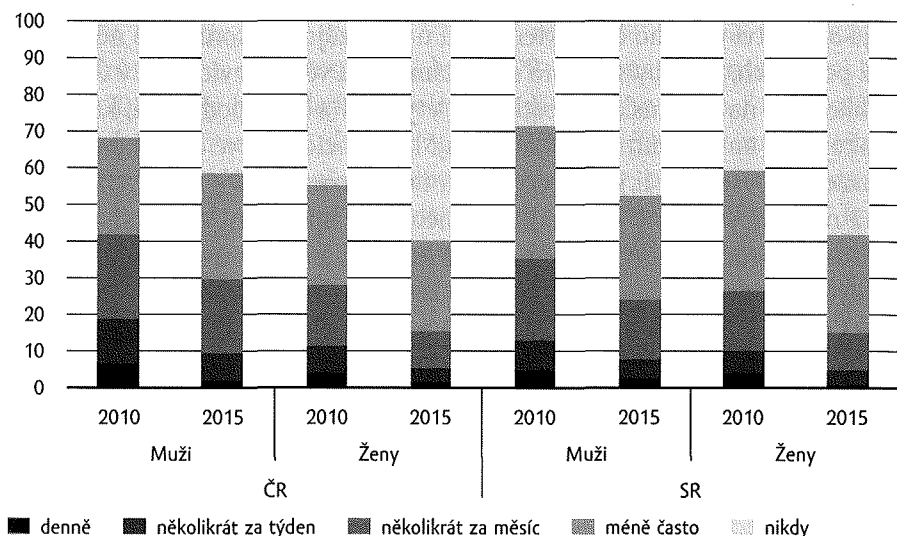
Zdroj: European Working Conditions Survey Integrated Data File, 1991–2015, vážená data, vlastní výpočty, N = 426–581.

Více než tři čtvrtiny uvedly, že jejich pracovní doba jde dohromady s rodinou nebo společenskými závazky dobře nebo velmi dobře. Ženy jsou se svým rozvržením pracovní doby o něco spokojenější než muži. Obecně vzrostla mezi lety 2000–2015 spokojenost s rozvržením pracovní doby, přičemž výraznější byl tento nárůst u mužů jak v České, tak Slovenské republice. Nicméně zejména v České republice i v roce 2015 ženy uváděly častěji než muži, že jejich pracovní doba jde velmi dobře dohromady s rodinou nebo společenskými závazky.

Ivan Chorvát se v první kapitole zmiňoval o zvýšeném tlaku na práci v ne-standardním čase ve večerních hodinách o víkendech nebo svátcích. Jak často se Čechům a Slovákům stává, že musí pracovat ve svém volném čase, aby splnili své pracovní povinnosti?⁸⁵ Graf 3.10. nám ukazuje, pro kolik z nich je to denní realita a kolik se s tímto jevem de facto nesetkává.

⁸⁵ Otázka zněla: „Jak často se Vám během uplynulých 12 měsíců stalo, že jste pracoval/a ve svém volném čase, abyste splnil/a své pracovní povinnosti?“

Graf 3.10: Nutnost pracovat ve volném čase, aby byly splněny pracovní povinnosti, Česká a Slovenská republika – muži a ženy, 2010 a 2015, procenta

Zdroj: European Working Conditions Survey Integrated Data File, 1991–2015, vážená data, vlastní výpočty, N = 408–533.

Jak v České, tak Slovenské republice narušují pracovní povinnosti častěji volný čas mužů než žen, nejhůře na tom byli muži v České republice v roce 2010, kdy 18 % mužů uvedlo, že muselo řešit pracovní povinnosti ve svém volnu buď denně, nebo několikrát týdně. Zdá se, že s odezněním ekonomické krize se zlepšily podmínky pro trávení volného času aspoň v tom smyslu, že respondenti subjektivně vyjádřili méně časté narušování svého volna nutnými pracovními povinnostmi. Mezi lety 2010 a 2015 v obou republikách výrazně vzrostl podíl těch, kdo uvedli, že jejich volný čas není narušován pracovními povinnostmi nikdy, v roce 2015 byl tento podíl u mužů v České republice 42 % a na Slovensku 48 %, v případě žen vyšplhal jak v České, tak Slovenské republice na téměř 60 %. Naopak podíl těch, kterým pracovní povinnosti narušovaly volný čas denně nebo několikrát za týden, ve všech sledovaných kategoriích mezi lety 2010 a 2015 poklesl.

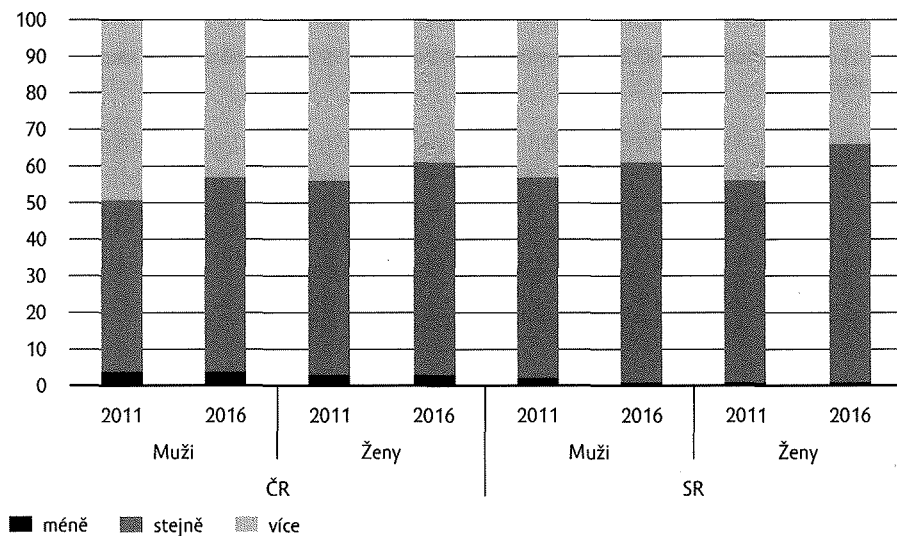
V rámci třetího a čtvrtého průzkumu kvality života v Evropě „European Quality of Life Survey“ 2011⁸⁶ a 2016⁸⁷ bylo mimo jiné sledováno, zda se jedinec určitým činností věnuje vyhovující množství času, nebo by si přál, aby

86 Sběr dat probíhal v období od září 2011 do února 2012.

87 Sběr dat probíhal v období od září 2016 do března 2017.

jim mohl věnovat méně či více času. Mezi jiným se respondenti měli vyjádřit k tomu, kolik času by chtěli věnovat na své koníčky a zájmy.⁸⁸ Graf 3.11 shrnuje, jak na tuto otázku odpovídali čeští a slovenští muži a ženy. S výjimkou mužů z České republiky v roce 2011 byl vždy podíl těch, kterým vyhovuje množství volného času, který mají na své zájmy a koníčky, o něco vyšší než podíl těch, kteří by se těmto aktivitám chtěli věnovat více. Jak v České republice, tak na Slovensku vzrostl mezi lety 2011 a 2016 podíl těch, kteří jsou spokojeni s množstvím času, který mají k dispozici na své koníčky a zájmy. Slováci i Slovenky byly jak v roce 2011, tak i v roce 2016 s množstvím času, jenž mají na své koníčky a zájmy, o něco více spokojeni než Češi a Češky. Přesto by v roce 2016 více času na své koníčky a zájmy uvítalo okolo 40 % českých i slovenských mužů a českých žen a třetina slovenských žen. Pouhá 4 % Čechů, 3 % Češek a 1–2 % Slováků a Slovenek by chtěla věnovat na koníčky a zájmy méně času.

Graf 3.11: Množství času na koníčky a zájmy, Česká a Slovenská republika – muži a ženy, 2011 a 2016, procenta

Zdroj: European Quality of Life Survey 2012, European Quality of Life Survey 2017, Postoj k času strávenému s vlastními koníčky a zájmy, vizualizace: sloupcový graf za EU podle pohlaví.

88 Respondentům byla položena následující otázka: „Nyní Vám přečtu některé oblasti denního života, kterým se můžete věnovat. Můžete mi, prosím, pro každou oblast říci, jestli si myslíte, že jí věnujete vyhovující množství času, nebo byste si přál(a) věnovat této činnosti méně času či více času? Vlastní koníčky, zájmy.“

Význam volného času a práce – v čem se lišíme a v čem se podobáme?

Volný čas v životě Čechů i Slováků hraje čím dál významnější roli, jeho důležitost v jejich životě stoupá. V České republice došlo k nejvýraznějšímu nárůstu jeho důležitosti mezi lety 1999–2008, na Slovensku mezi lety 2008 a 2017, kdy byl volný čas velmi důležitý dokonce pro 51 % dotázaných. Podrobnější analýza ukázala, že důležitost volného času vzrostla téměř mezi všemi věkovými skupinami slovenské populace, přičemž nejvýraznější nárůst se projevil ve věkové kategorii 65 let a více a nejstarší věková kategorie se tak vyrovnala v tom, jaký význam připisuje volnému času, mladším ročníkům. V České republice považovalo v roce 2017 volný čas za velmi důležitý 40 % dotázaných.

Práce hraje důležitější roli v životě Slováků, podíl těch, pro které je velmi důležitá, mezi lety 1991–2017 neklesl pod 60 %. V České republice klesl podíl těch, pro něž je práce velmi důležitá, mezi lety 1991–2008 z 60 % na 43 %, přičemž nejvýznamnější propad se odehrál opět mezi lety 1999–2008. V roce 2017 se tento sestupný trend zastavil a v obou republikách význam práce o něco vzrostl. Zatímco v České republice v roce 2017 označilo práci za velmi důležitou pět dotázaných z deseti, na Slovensku to bylo již sedm z deseti.

Jak pro Čechy, tak pro Slováky je důležité se ve volném čase uvolnit, relaxovat a setkávat se s příjemnými lidmi. Slováci si více než Češi spojují volný čas s možnostmi učit se něco nového, pro Čechy je důležitější možnost dělat si ve volném čase to, co sami chtějí. Češi rovněž deklarovali výrazně menší ochotu k tomu, aby jim práce zasahovala do volného času, méně než Slováci souhlasili s výrokiem, že práce by měla mít vždy přednost, i když to znamená mít méně volného času. Větší důraz, který kladou Slováci na rodinu, se projevil také v tom, že Slováci více než Češi kladli důraz na to, aby byla jejich práce vstřícná vůči rodinnému životu.

Pokud by měli brát ohled na potřebný výdělek na živobytí, tak by jak v České republice, tak na Slovensku chtěla většina dospělé populace pracovat stejnou dobu, jako aktuálně pracuje. V roce 2015 byl podíl spokojených s délkou své pracovní doby významně vyšší než v roce 2010. A přestože byla v roce 2016 více než polovina dotázaných spokojena s množstvím času, který může věnovat svým koníčkům a zájmům, více času na své koníčky a zájmy by uvítalo okolo 40 % českých i slovenských mužů a českých žen a třetina slovenských žen. To, čemu se obyvatelé České a Slovenské republiky ve svém volném čase věnují, nám představí následující kapitoly.

Literatúra

- Adorno, T. W. 2009. *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH.
- Adorno, T. W., M. Horkheimer. 2009. *Dialektika osvícenství*. Praha: OIKOYMENH.
- Bauman, Z. 2002. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta.
- Bauman, Z. 2017. *Retrotópia*. Bratislava: Artfórum.
- Beatty, J., W. R. Torbert. 2013. „Yin and Yang: The Relationship of Leisure and Work.“ Pp. in 468–479 T. Blackshaw (ed.). *Routledge Handbook of Leisure Studies*. London, New York: Routledge.
- Beck, U. [1986] 2004. *Riziková spoločnosť. Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Bennett, C. M., G. L. Wolford, M. B. Miller. 2009. „The Principled Control of False Positives in Neuroimaging.“ *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 4 (4): 417–422.
- Best, S. 2010. *Leisure Studies: Themes and Perspectives*. Los Angeles, London: SAGE Publications.
- Bitterman, M. 1934. *Zkrácená pracovní doba, její obtíže a výhody*. Praha: Orbis.
- Bourdieu P. [1984] 2010. *Distinction*. London, New York: Routledge.
- Bouwer, J., M. van Leeuwen. 2017. *Philosophy of Leisure: Foundations of the Good Life*. London, New York: Routledge.
- Buckingham, D., M. J. Kehily. 2014. „Introduction: Rethinking Youth Cultures in the Age of Global Media.“ Pp. 1–18 in S. Bragg, M. J. Kehily, D. Buckingham (eds.). *Youth Cultures in the Age of Global Media*. Palgrave: Macmillan.
- Bunčák, J., R. Džambazovič, A. Hrabovská, J. Sopóci. 2013. „Sociálne nerovnosti: storočie zmien.“ Pp. 16–88 in V. Krivý (ed.). *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Bunčák, J., A. Hrabovská, J. Sopóci. 2018a. „Statusové usporiadanie slovenskej spoločnosti.“ *Sociológia* 50 (1): 5–30.
- Bunčák, J., A. Hrabovská, J. Sopóci. 2018b. „Validita sociálno-triednych klasifikácií EGP, ESeC a ESeG v slovenskej spoločnosti.“ *Sociológia* 50 (4): 367–395.

- Bútorová, Z. a kol. 2008. *Ona a on na Slovensku: zaostrené na rod a vek*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- Crawford, G. 2013. „Virtual Leisure.“ Pp. 560–570 in T. Blackshaw (ed.). *Routledge Handbook of Leisure Studies*. London, New York: Routledge.
- Cross, G. 1993. *Time and Money. The Making of Consumer Culture*. London, New York: Routledge.
- Čermáková, K. 2017. „Míra intimity mě děsí. Rozhovor s Eliškou Vyhnaníkovou.“ *Lidové noviny* 15. 7. 2017.
- Červenka, J. 2005. *Hodnotové orientace české veřejnosti*. Tisková zpráva CVVM, ov50107. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Čornejová, A. 2014. *Dovolená s poukazem: Odborová rekreace v Československu 1948–1968*. Praha: Academia.
- Dedinský fotbal*. 2016. Příloha denníka SME, 2. október 2016.
- Dubin, R. 1992. *Central Life Interests: Creative Individualism in a Complex World*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Dumazedier, J. 1966. „Volný čas.“ *Sociologický časopis* 2 (3): 443–447.
- Erickson, B. H. 1996. „Culture, Class and Connections?“ *American Journal of Sociology* 102 (1): 217–250.
- Eriksen, T. H. 2009. *Tyranie okamžiku*. 2. vyd. Brno: Doplněk.
- Eurostat. 2011. *Cultural Statistics*. 2011. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online]. [cit. 6. 11. 2019]. Dostupné z: <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5967138/KS-32-10-374-EN.PDF>>.
- Featherstone, M. 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- Feinberg, J. G. 2018. *Vrátit' folklór ľudom*. Bratislava: SÚ SAV/Akademia.
- Filipcová, B. 1990. „Československo – výkonová spoločnosť?“ *Sociologický časopis* 26 (4): 284–289.
- Flash Eurobarometer 432. Report. *Preferences of Europeans Towards Tourism*. January 2016. European Union.
- Földesi, G. S. 1991. „From Mass Sport to the ‘Sports for All’ Movement in the ‘Socialist’ Countries in Eastern Europe.“ *International Review for the Sociology of Sport* 26 (4): 239–257.
- Franz, M., J. Knapík. 2013. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia.
- Fuchs, M., K. Weiermair. 2006. „Leisure Preference, Human Capital, Investment and Labour Supply: An Economic Analysis with Tourism Students.“ Pp. 49–62 in K. Weiermair, H. Pechlaner, T. Bieger (eds.). *Time Shift, Leisure and Tourism. Impacts of Time Allocation on Successful Products and Services*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co.

- Fukatsch, P. 2018. „Každý klub chce vychovať Hamšíka. Ako sa u nás darí mladému futbalu.“ *SME*, 22. septembra 2018, s. 9.
- Gajdoš, P., K. Moravanská. 2016. *Sídlný vývoj na Slovensku (1990–2014) a jeho sociálno-priestorové kontexty a dopady*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Gajdoš, P., J. Pašiak. 1995. *Vývoj sociálno-ekologickej situácie slovenskej spoločnosti*. Bratislava: VEDA.
- Gajdoš, P., J. Pašiak. 2006. *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Gershuny, J. 2000. *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Godbey, G. 2006. *Leisure and Leisure Services in the 21st Century: Toward Mid Century*. Venture: State College, Pennsylvania.
- Goffman, E. 1999. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Gogová, R. 2017. „Rok v škôlke pomôže zamestnať sa.“ *Hospodárske noviny*, 21. november 2017, s. 3.
- Guy, C. 1998. „Classifications of Retail Stores and Shopping Centres: Some Methodological Issues.“ *GeoJournal* 45 (4): 255–264.
- Halman, L., R. Luijkx, M. van Zundert (eds.). 2005. *Atlas of European values*. Tilburg: Tilburg University.
- Halman, L., I. Sieben, M. van Zundert (eds.). 2012. *Atlas of European Values: Trends and Traditions at the Turn of the Century*. Leiden, Netherlands: Koninklijke Brill [online]. [cit. 23. 10. 2017]. Dostupné z: <<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10958859>>.
- Hamplová, D., Z. R. Nešpor. 2009. „Invisible Religion in a ‚Non-believing‘ Country: The Case of the Czech Republic.“ *Social Compass*, 56, 4: 581–597.
- Holý, D. 2018. „České a slovenské mzdy se od sebe příliš neliší.“ *Statistika & My* 8 (10): 22–23.
- Huizinga, J. 2000. *Ve stínech zítřka*. Praha: Paseka.
- Hunnicutt, B. K. 2006. „The History of Western Leisure.“ Pp. 55–74 in Ch. Rojek, S. M. Shaw, A. J. Veal (eds.). *A Handbook of Leisure Studies*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan Ltd.
- Chaloupková, J. 2005. „Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 41 (1): 57–77.
- Chorvát, I. 2007. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela.

- Chorvát, I. 2011. „Voľný čas na Slovensku v sociologickej perspektíve.“ Pp. 10–99 in I. Chorvát (ed.). *Voľnočasové aktivity obyvateľov Slovenska*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Chorvát, I. 2015a. „Ženy, muži a domáca práca na Slovensku: pretrvávajúce vzory alebo perspektíva zmeny?“ Pp. 83–110 in I. Chorvát, R. Džambazovič (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*. Bratislava: STIMUL.
- Chorvát, I. 2015b. „Premeny životného štýlu – sociologické východiská a predpoklady.“ *Sociológia* 47 (1): 5–30.
- Jamieson, L. 2013. „Personal Relationships, Intimacy and the Self in a Mediated and Global Digital Age.“ Pp. 13–33 in K. Orton-Johnson, N. Prior (eds.). *Digital Sociology: Critical Perspectives*. London: Palgrave Macmillan Ltd.
- Kadeřábková, I., Z. Lejsek, S. Lukavcová, I. Danišová. 2018. „Srovnávat odvětví bylo vždy atraktivní.“ *Statistika & My* 8 (10): 24–26.
- Kalinová, L. 2012. *Konec nadějí a nová očekávání: K dějinám české společnosti 1969–1993*. Praha: Academia.
- Kaplan, M. 1975. *Leisure. Theory and Policy*. New York: John Wiley & Sons.
- Kohn, M. 2004. *Brave New Neighborhoods: The Privatization of Public Space*. New York: Routledge.
- Korp, P. 2008. „The Symbolic Power of ‘Healthy’ Lifestyles.“ *Health Sociology Review* 17 (1): 18–26.
- Kraus, R. 1990. *Recreation and Leisure in Modern Society*. Glenview, Illinois: Scott Foresman & Co.
- Krivý, V., V. Feglová, D. Balko. 1996. *Slovensko a jeho regióny: Sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava: Nadácia médiá.
- Križan F., K. Bilková, P. Kita, J. Kunc, P. Barlík. 2015. „Nákupné centrá v Bratislave a atribúty ovplyvňujúce preferencie spotrebiteľov.“ *Geografický časopis* 67 (4): 341–357.
- Križan, F., J. Kunc, K. Bilková, P. Barlík, Z. Šilhan. 2017. „Development and Classification of Shopping Centers in Czech and Slovak Republics: A Comparative Analysis.“ *Acta Universitatis Carolinae Geographica* 52 (1): 18–26. [online]. [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: <<https://doi.org/10.14712/23361980.2017.2>>.
- Kunc, J. a kol. 2013. *Časoprostorové modely nákupního chování české populace*. Brno: Masarykova univerzita.
- Langhamrová, J., B. Vaňo. 2014. *20 let samostatnosti z pohledu demografie ČR, SR, ČSR*. Bratislava: Infostat.
- Lehuta, M. 2016. „Slovensko a Česko začínají připomínat ekonomické dvojčata.“ *Trend* 24.

- Linder, S. B. 1970. *The Harried Leisure Class*. New York: Columbia University Press.
- Linhart, J., J. Vítečková. 1975. „Vývoj pracovní, mimopracovní doby a volného času v socialistickém Československu.“ *Sociologický časopis* 11 (4): 365–375.
- Lipovetsky, G. 2007. *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: Prostor.
- Living Conditions in Europe*. 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Living Conditions in Europe*. 2018. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Lupač, P. 2015. *Za hranice digitální propasti. Nerovnost v informační společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Machonin, P. 2002. „Proměny sociálních nerovností v transformaci středoevropského typu a jejich možné teoretické implikace.“ Pp. 11–30 in Z. Mansfeldová, M. Tuček (eds.). *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Machonin, P., M. Tuček (eds.). 1996. *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Mana, M. 2018. „Ve využívání internetu jsou si Češi a Slováci podobní.“ *Statistika & My* 10.
- Mander, J. 2000. *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno: Doplněk.
- Mareš, P. 2004. „Od práce emancipující k práci mizející.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40 (1–2): 37–48.
- Mareš, P., T. Katrňák. 2010. „Hodnota práce u české veřejnosti v letech 1991–2008.“ *Sociální studia* 7 (4): 121–143.
- McLuhan, M. 2008. *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota.
- Meyrowitz, J. 2006. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum.
- Miller, V. 2011. *Understanding Digital Culture*. Los Angeles, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Musil, J. 1993. „Česká a slovenská společnost. Skica srovnávací studie.“ *Sociologický časopis* 29 (1): 9–24.
- Myant, M., J. Drahokoupil. 2013. *Tranzitivní ekonomiky. Politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia.
- Názory na služby v pětidenním pracovním týdnu*. Český sociálněvědní datový archiv – Sociologický ústav Akademie věd ČR. 1970. [online]. Dostupné z: <<http://dSPACE.soc.cas.cz:8080/xmlui/handle/123456789/2899>>.

- NOC. 2017. *Správa o štátnom štatistickom zisťovaní v oblasti kultúry 2016*. Bratislava: Národné osvetové centrum (odbor výskumu a štatistiky kultúry). [online]. Dostupné z: <www.culture.gov.sk/extdoc/7866/sprava_SSZ_2016>.
- Ollivier, M., V. Fridman. 2001. „Taste and Taste Culture.“ Pp. 15 442–15 447 in N. J. Smelser, P. B. Baltes (eds.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Oxford, UK: Pergamon Press.
- Pácl, P. 1982. „Změny ve struktuře časového fondu obyvatel ČSR mezi lety 1967–1980.“ Pp. 107–121 in *Socialistický způsob života jako realita. Pracovní texty sympozia*. Brno: Katedra marxisticko-leninské sociologie FF UJEP.
- Paleček, A. 2015. „Sekularizace v pohledu inter- a intragenerační transmise: ČR ve srovnání postkomunistických zemí střední Evropy.“ *Naše společnost* 13 (2): 13–26.
- Parker, S. 1971. *The Future of Work and Leisure*. London: MacGibbon and Kee.
- Patočková, V. 2019. „Volný čas a práce v proměnách času.“ *Ostium – internetový časopis pre humanitné vedy* 15 (1). [online]. [cit. 1. 3. 2019]. Dostupné z: <<http://ostium.sk/language/sk/volny-cas-a-prace-v-promenach-casu/>>.
- Patočková, V., O. Špaček, J. Šafr. 2012. „Mezigenerační ‚reprodukce‘ životního stylu: vliv socializace na trávení volného času v dospělosti.“ Pp. 114–131 in J. Šafr (ed.) *Mechanismy mezigenerační reprodukce nerovností*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Perútka, J. 1980. *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo.
- Peterson, R., R. M. Kern. 1996. „Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore.“ *American Sociological Review* 61 (5): 900–907.
- Petrusek, M. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Pithart, P. 1990. *Osmadesátý*. Praha: Rozmluvy.
- Podolinská, T., V. Krivý, M. Bahna. 2013. „Religiozita: Slovensko a jeho susedia.“ Pp. 181–256 in V. Krivý (ed.). *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Popovič, A. 2018. „Dve stíhačky na obranu kultúry a vzdelania.“ *SME, Magazín víkend*, 3. 11. 2018, s. 13.
- Postman, N. 2010. *Ubavit se k smrti*. Praha: Mladá fronta.
- Potančoková, M. 2013. „Rodina a životné dráhy mladých dospelých.“ Pp. 89–127 in V. Krivý (ed.). *Ako sa mení slovenská spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.

- Pravec, J. 2015. „Jací jsou Češi?“ *Ekonom* 1–2.
- Prudký, L. a kol. 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
- Rabušic, L., B. E. Chromková Manea. 2018. *Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017 (Pramenná publikace European Values Study)*. Brno: Masarykova univerzita.
- Radičová, I. 1989. „O zemitosti nášho voľného času.“ *Sociológia* 21 (4): 439–446.
- Radičová, I. 1993. „Sociálny potenciál podnikavosti a prijímanie ekonomickej reformy.“ *Sociológia* 25 (4–5): 403–415.
- Ritzer, G. 1999. *Enchanting a Disenchanted World: Revolutionizing the Means of Consumption*. London: Pine Forge Press.
- Roberts, K. 1999. *Leisure in Contemporary Society*. Wallingford, New York: CABI Publishing.
- Roberts, K. 2007. „Work – Life Balance: The Sources of the Contemporary Problem and the Probable Outcomes.“ *Employee Relations* 29 (4): 334–351.
- Roberts, K. 2012. „The Leisure of Young People in Contemporary Society.“ *Arbor Ciencia, Pensamiento Y Cultura* 188 (754): 327–337.
- Roberts, K. 2013. „Leisure and the Life Course.“ Pp. 257–265 in T. Blackshaw (ed.). *Routledge Handbook of Leisure Studies*. London, New York: Routledge.
- Rojas de Francisco, L., J. López-Sintas, E. García-Álvarez. 2016. „Social Leisure in the Digital Age.“ *Loisir et Société / Society and Leisure* 39 (2): 258–273.
- Rojek, Ch. 2005. *Leisure Theory: Principles and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rojek, Ch. 2010. *The Labour of Leisure: The Culture of Free Time*. London: SAGE.
- Russell, D. 2013. „The Making of Modern Leisure: The British Experience c.1850 to c.1860.“ Pp. 15–25 in T. Blackshaw (ed.). *Routledge Handbook of Leisure Studies*. London, New York: Routledge.
- Rybáček, V. 2018. „Česko-slovenské čtvrtstoletí makroekonomickým pohledem.“ *Statistika & My* 8 (10): 18–19.
- Sager, A. 2013. „Philosophy of Leisure.“ Pp. 5–14 in T. Blackshaw (ed.). *Routledge Handbook of Leisure Studies*. London, New York: Routledge.
- Sekulová, M. 2010. „Nové obzory: ako dovolenkujeme.“ Pp. 511–522 in M. Bútorá, M. Kollár, G. Mesežnikov, Z. Bútorová (eds.). *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky a Kalligram.

- Schor, J. B. 1993. *The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure*. New York: Basic Books.
- Schor J. B. 2006. „Overtuning the Modernist Predictions: Recent Trends in Work and Leisure in the OECD.“ Pp. 203–214 in Ch. Rojek, S. M. Shaw, A. J. Veal (eds.). *A Handbook of Leisure Studies*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan Ltd.
- Simmel, G. 2003. *O podstate kultury*. Bratislava: Kalligram.
- Simmel, G. 2006. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Slejška, D. 1990. „Hodnotová sféra pod vlivem stagnace a tendence jejího dalšího vývoje po listopadu 1989.“ *Sociologický časopis* 26 (4): 317–320.
- Slováci zarobili kinám historicky najviac. 2017. *Hospodárske noviny*, 1. 2. 2017, s. 2.
- SOÚ. 2016. *Jak tráví Češi volný čas? Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny české společnosti*. Materiál k tiskové konferenci 20. 6. 2016. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Southerton, D., M. Tomlinson. 2005. „‘Pressed for Time’ – the Differential Impacts of a ‘Time Squeeze’.“ *The Sociological Review* 53 (2): 215–239.
- Spilková, J., L. Radová. 2010. „Čeští ‚mall junkies‘: kvalitativní metody a jejich využití v geografii dětí a mládeže.“ *XXII. sjezd české geografické společnosti*, Ostrava 2010. [online]. [cit. 10. 5. 2019]. Dostupné z: <http://konference.osu.cz/cgsostrava2010/dok/Sbornik_CGS/Metodologie_geografie/Cesti_mall_junkies.pdf>.
- Statistická ročenka České republiky 2016*. Praha: Český statistický úřad.
- Statistická ročenka České republiky 2017*. Praha: Český statistický úřad.
- Statistika sportu: Základní ukazatele*. 2017. Praha: Český statistický úřad.
- Sullivan, O., J. Gershuny. 2001. „Cross-national Changes in Time-use: Some Sociological (Hi)stories Re-examined.“ *British Journal of Sociology* 52 (4): 331–347.
- Šafr, J. 2008. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šafr, J. 2012a. „Životní styl po roce 1989.“ Pp. 231–265 in V. Patočková, D. Čermák, K. Vojtíšková (eds.). *Kultura v krajích České republiky*. Praha: SOÚ AV ČR.
- Šafr, J. 2012b. „Kulturní participace.“ Pp. 281–305 in V. Patočková, D. Čermák, K. Vojtíšková (eds.). *Kultura v krajích České republiky*. Praha: SOÚ AV ČR.
- Šafr, J., D. Hamplová. 2018. „Vzdělání, kulturní kapitál a proměny životního stylu.“ Pp. 153–167 in D. Hamplová, T. Katrňák (eds.). *Na vzdělání záleží. Jak vzdělanostní rozdíl ovlivňují osudy lidí v české společnosti*. Sociologická

řada, svazek č. 17. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

- Šafr, J., D. Holý 2012: „Měření sociálního statusu a sociálních tříd na základě povolání.“ Pp. 140–178 in J. Krejčí, Y. Leontieva (eds.). *Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědných dat v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Šafr, J., V. Patočková. 2010. „Trávení volného času v ČR ve srovnání s evropskými zeměmi.“ *Naše společnost* 8 (2): 21–27.
- Šanderová, J. 1993. „Vnímání důsledků transformace českou a slovenskou populací.“ *Sociologický časopis* 29 (1): 57–72.
- Špaček, O. 2009. „Pohybové aktivity a sportování veřejnosti před rokem 1989 a v současnosti.“ *Česká kinantropologie* 13 (2): 6–74.
- Špaček, O. 2011. „Sport pro všechny? Sociální nerovnosti a sportovní aktivity.“ *Sociální studia* 8 (1): 53–78.
- Špaček, O., J. Šafr. 2010. „Volný čas, sport a kulturní vkus: rozdíly podle společenského postavení.“ Pp. 81–99 in H. Maříková, T. Kostecký, T. Lebeda, M. Škodová (eds.). *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Šprocha, B. 2015. „Transformácia reprodukčného správania a rodinné domácnosti na Slovensku.“ Pp. 53–82 in I. Chorvát, R. Džambazovič (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*. Bratislava: Stimul.
- Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2015. 2015. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2016. 2016. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2017. 2017. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Stern, E. 1934. *Techický pokrok, pracovní doba a mzdy: sociální řešení hospodářské krize*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství.
- Tížik, M. 2009a. „Náboženstvo a spoločenská morálka.“ Pp. 60–86 in Z. Kusá, M. Tížik (eds.). *Výskum európskych hodnôt 1991–1999–2008: slovenská a česká spoločnosť*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Tížik, M. 2009b. „Základné hodnoty a pocity v živote.“ Pp. 13–22 in Z. Kusá, M. Tížik (eds.). *Výskum európskych hodnôt 1991–2008: slovenská a česká spoločnosť. Premienno-analytická publikácia*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Trávníček, J. 2008. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007)*. Brno: Host.
- Trávníček, J. 2014. *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host.

- Tuček, M., H. Friedlaenderová, M. Krivý, M. Osuský. 2003. *Jak se máte Slováci, ako se máte Česi 10 let po rozchodu?* Praha: Median.
- Underhill, P. 2004. *Call of the Mall*. New York: Simon & Schuster.
- Urry, J. 2002. *The Tourist Gaze*. 2nd ed. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Veal, A. J. 2012. „The Leisure Society II: The Era of Critique, 1980–2011.“ *World Leisure Journal* 54 (2): 99–40.
- Vítečková, J. 1985. „Změny ve využití času obyvatel ČSSR v letech 1961–1980.“ *Sociologický časopis* 21 (4): 372–391.
- Vítečková, J., L. Gatnar. 1993. „Využití časového fondu soukromých podnikatelů nulté generace.“ *Sociologický časopis* 29 (2): 240–251.
- Volný čas a šport. ISSP na Slovensku 2006–2008. 2009. Pramenná publikácia (zostavovateľka M. Piscová a kol.). Bratislava: Sociologický ústav SAV a Filozofická fakulta UK.
- Wajcman, J. 2015. *Pressed for Time: The Acceleration of Life in Digital Capitalism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Woodman, D., J. Wyn. 2015. *Youth and Generation*. London: SAGE Publications Ltd.

Internetové zdroje

- 25 let Visegrádu. Jsme Západu blíž? 2016. Český rozhlas, 6. 3. 2016. Dostupné z: <<https://plus.rozhlas.cz/25-let-visegradu-jsme-zapadu-bliz-6578862>>.
- Česko a Slovensko 25 let po rozdělení: Závislost na autech a paradox na pracovním trhu. 2018. Dostupné z: <<https://www.investicniweb.cz/cesko-a-slovensko-25-let-po-rozdeleni-zavislost-na-autech-a-paradox-na-pracovnim-trhu/>>.
- E15.cz 2018. Města se snaží nahradit staré prodělečné bazény, investují do akvaparků. Dostupné z: <<https://www.e15.cz/domaci/mesta-se-snazi-nahradit-stare-prodelece-bazeny-investuji-do-akvaparku-1343568/>>.
- EurActiv. 2010. Obliba cykloturistiky na Slovensku roste. Mohou za to i stezky do Vídně a Budapešti. Dostupné z: <<https://euractiv.cz/section/evropske-fondy/news/obliba-cykloturistiky-na-slovensku-roste-mohou-za-to-i-stezky-mezi-bratislavou-vidni-a-budapesti-007225/>>.
- HN online 2018. Elita rastie. A nášmu hokeju sa vzdaluje. Dostupné z: <<https://hnonline.sk/sport/1745696-elita-rastie-a-nasmu-hokeju-sa-vzдалuje/>>.
- Medzinárodná hokejová federácia IIHF. Dostupné z: <www.iihf.com/>.
- Mrázek, M. 2018. Bůh pro Čechy není příliš důležitý. 9. 7. 2018. Dostupné z: <<http://info.dingir.cz/2018/07/cesi-jsou-stastni/>>.

Najnavštevovanejší hrad roku 2017 otvára letnú sezónu. 2017.

Dostupné z: <<https://www.aktuality.sk/clanok/586257/najnavstevovanejsi-hrad-roku-2017-otvara-letnu-sezonu/>>.

Naše európske hodnoty 2017. Tlačová správa a tabuľkové podklady k tlačovej konferencii Sociologického ústavu SAV a projektu APVV 15-0653

„Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe“, 18. 12. 2017. Dostupné z: <http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2786_attach_EVS_SK_2017_tlacova_sprava%20final.pdf>.

Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Dostupné z: <https://statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2018/11/Statistika_2017_pamatkove_objekty.pdf>.

Plintovičová, D. 2002. *Digital Divide – fenomén rozvoja informačných a komunikačných technológií.* Dostupné z: <<http://www.manager.sk/clanok.asp?id=1660/>>.

Pospěch, P. 2013. „Veřejný prostor pro zvané.“ *Nový prostor* č. 408. Dostupné z: <<http://novyprostor.cz/clanky/408/verejny-prostor-pro-zvane>>.

Reálne mzdy stúpili od vzniku Slovenska o 73 %. 2018.

Dostupné z: <<https://www.investujeme.sk/clanky/realne-mzdy-stupli-od-vzniku-slovenska-o-73-percent/>>.

Úrad verejného zdravotníctva SR. Dostupné z: <<http://vodanakupanie.sazp.sk/>>.

V Európe zmizlo 8 miliónov futbalistov. Dostupné z: <<https://sport.aktuality.sk/c/260845/v-europe-miznu-futbalisti-za-posledne-roky-ich-ubudlo-8-milionov/>>.

Zpráva o českém knižním trhu 2015/2016. Dostupné

z: <<http://www.culturenet.cz/aktuality/zprava-o-ceskem-kniznim-trhu-2015-2016/n:20820/>>.

Použité datové zdroje

- ESS 2004–2012. European Social Survey Cumulative File, ESS 1–8 (2018).
Data file edition 1.0. NSD – Norwegian Centre for Research Data,
Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.
doi:10.21338/NSD-ESS-CUMULATIVE.
- Eurobarometer 62.0 ZA4229. Standard European Union Trend Questions
and Sport (October–November 2004).
- Eurobarometer 62.1 ZA4230. The Future of the European Union, Vocational
Training, Environment, IT at Work, and Public Services (October–
December 2004).
- Eurobarometer 67.1 ZA4529. Cultural Values, Poverty and Social Exclusion,
Developmental Aid, and Residential Mobility (February–March 2007).
- Eurobarometer 72.4 ZA4994. Globalization, Financial and Economic Crisis,
Social Change and Values, EU Policies and Decision Making, and Global
Challenges (October–November 2009).
- Eurobarometer 73.1 ZA5000. The European Parliament, Biotechnology, and
Science and Technology (January–February 2010).
- Eurobarometer 73.2 ZA5232. Humanitarian Aid, Domestic Violence Against
Women, and Mental Well-Being (February–March 2010).
- Eurobarometer 73.3 ZA5233. National and European Identity, and
Electromagnetic Fields and Health (March–April 2010).
- Eurobarometer 77.3 ZA5612. Europe 2020, the Financial and Economic
Crisis, European Citizenship and European Values (May 2012).
- Eurobarometer 82.3 ZA5932. Europe 2020, Financial and Economic Crisis,
European Citizenship, and Information on European Political Matters
(November 2014).
- Eurobarometer 83.1 ZA5964. Europeans in 2015, Data Protection and the
Internet (February–March 2015).
- Eurobarometer 86.1 ZA6697. Parlemeter 2016, Future of Europe, Media
Pluralism and Democracy (September–October 2016).
- Eurobarometer 88.2 ZA6927. Integration of Immigrants in the European
Union and Corruption (October 2017).

- Eurobarometer 88.4 ZA6939. Sport and Physical Activity (December 2017).
- Eurobarometer 89.1 ZA6963. Standard Eurobarometer (March 2018).
- Eurobarometer 89.3 ZA7483. Europeans' Perceptions of the Schengen Area, EU Consumer Habits Regarding Fishery and Aquaculture Products, and EU Citizens and Development Cooperation (June–July 2018).
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2017. European Working Conditions Survey Integrated Data File, 1991–2015. [data collection]. 4th ed. UK Data Service. SN: 7363, <http://doi.org/10.5255/UKDA-SN-7363-4>.
- European Quality of Life Survey 2012. *Postoj k času strávenému s vlastními koničky a zájmy*. vizualizace: Národní sloupcový graf podle: Pohlaví, země: Česká republika. Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/cs/data/european-quality-of-life-survey-2011?locale=CS&dataSource=3RDEQLSNEW&media=png&width=740&question=Y11_Q39c&plot=inCountry&countryGroup=linear&subset=Y11_HH2a&country=CZ>.
- European Quality of Life Survey 2012. *Postoj k času strávenému s vlastními koničky a zájmy*. vizualizace: Národní sloupcový graf podle: Pohlaví, země: Slovensko. Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/cs/data/european-quality-of-life-survey-2011?locale=CS&dataSource=3RDEQLSNEW&media=png&width=740&question=Y11_Q39c&plot=inCountry&countryGroup=linear&subset=Y11_HH2a&country=SK>.
- European Quality of Life Survey 2017. *Postoj k času strávenému s vlastními koničky a zájmy*. vizualizace: Národní sloupcový graf podle: Pohlaví, země: Česká republika. Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/cs/data/european-quality-of-life-survey?locale=CS&dataSource=EQLS2017NC&media=png&width=740&question=Y16_Q47c&plot=inCountry&countryGroup=linear&subset=Y16_HH2a&country=CZ>.
- European Quality of Life Survey 2017. *Postoj k času strávenému s vlastními koničky a zájmy*. vizualizace: Národní sloupcový graf podle: Pohlaví, země: Slovensko. Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/cs/data/european-quality-of-life-survey?locale=CS&dataSource=EQLS2017NC&media=png&width=740&question=Y16_Q47c&plot=inCountry&countryGroup=linear&subset=Y16_HH2a&country=SK>.
- Europeans and Tourism – Autumn 2009*. Analytical Report. Flash Eurobarometer 281 – The Gallup Organisation. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_281_en.pdf>.

- EUROSTAT. 2009. *Labour Market Statistics*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online]. [cit. 1. 11. 2018]. Dostupné z: <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5964594/KS-30-09-149-EN.PDF/257a5869-6e8c-41f7-adcb-43d1b1b567e1?version=1.0>>.
- EUROSTAT. Database. Dostupné z: <<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database/>>.
- EUROSTAT. 2019. *Unemployment Statistics at Regional Level*. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics_at_regional_level#Regional_variations_in_youth_unemployment>.
- EVS 1999. EVS – European Values Study 1999 – Integrated Dataset. GESIS Data Archive, Cologne. ZA3811 Data file Version 3.0.0.
- EVS 2008. EVS – European Values Study 2008 – Integrated Dataset. GESIS Data Archive, Cologne. ZA4800 Data file Version 4.0.0.
- EVS 2015. European Values Study Longitudinal Data File 1981–2008 (EVS 1981–2008). GESIS Data Archive, Cologne. ZA4804 Data file Version 3.0.0.
- EVS 2019. European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 2.0.0.
- ISSP Volný čas a šport 2008 – Slovensko. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, Sociologický ústav SAV, (SASD 2008002).
- ISSP Volný čas a sport 2007 – Česká republika. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR, (ISSP00016).
- ISSP Občianstvo II 2014. International Social Survey Programme: Citizenship II – ISSP 2014. GESIS Data Archive, Cologne. ZA6670 Data file Version 2.0.0.
- ISSP Sociálne siete 2017 – Slovensko. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, Sociologický ústav SAV, (SASD 2017001).
- ISSP Sociální sítě 2017 – Česká republika. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR, (ISSP00025).
- Kultura v krajích České republiky 2011 (ČR 2011). Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR, (CSDA00146).
- Spoločnosť 2004. Sociologický ústav SAV. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, Sociologický ústav SAV, (SASD 2004002).
- SSVE 1993a. Sociální stratifikace ve východní Evropě po roce 1989. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR.
- SSVE 1993b. Sociálna stratifikácia vo východnej Európe po roku 1989. Bratislava: Slovenský archív sociálnych dát, Sociologický ústav SAV, (SASD 1993001).

TSS 1984. Třídní a sociální struktura – TSS 1984, Československo.

Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR, (CSDA00111).

TSS 1991. Transformace sociální struktury – TSS 1991, Československo.

Praha: Český sociálněvědní datový archiv, Sociologický ústav AV ČR, (CSDA00113).

Volný čas a sociální struktura na Slovensku, 2016 (SR 2016). Omnibusový výzkum agentury FOCUS realizovaný v septembri 2016 pre Katedru sociálních štúdií a etnológie FF UMB v Banskej Bystrici.

Volný čas a kultura ČR 2011, SR 2016. spojený harmonizovaný datový soubor ČR 2011 a SR 2016, (viz Přílohu 1).